

samk

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

ERIKA JÄRVINEN

Perhe on pahin?

Työntekijöiden kokemuksia läheisten
tapaamisista nuorten mielenterveys- ja
päihdepalveluissa Pirkanmaan
hyvinvointialueella

HYVINVOINTIPALVELUJEN KEHITTÄMISEN JA
JOHTAMISEN TUTKINTO-OHJELMA
2025

TIIVISTELMÄ

Järvinen, Erika: Perhe on pahin? Työntekijöiden kokemuksia läheisten tapaa-
misista nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluissa Pirkanmaan hyvinvointi-
alueella

Opinnäytetyö, ylempi AMK

Tutkinto-ohjelma Hyvinvointipalvelujen kehittäminen ja johtaminen

Toukokuu 2025

Sivumäärä: 51

Tämän kehittämistyön tarkoituksena oli kartoittaa Pirkanmaan hyvinvointialueella, Nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluissa, työskentelevien työntekijöiden kokemuksia asiakasnuorten läheisten kanssa työskentelemisestä. Tavoitteena oli saada lisätietoa läheisten kanssa tehtävän työn kehittämiseksi.

Laadullisen tutkimuksen aineistoa kerättiin tammikuussa 2025 fasilitoimalla kaksi viiden hengen työpajaa sekä keräämällä havainnointiaineistoa. Aineiston analysointiin käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Aineisto pysyi koko prosessin ajan jaoteltuna neljään eri kategoriaan: toimivat työtavat ja hyvät kokemukset, haasteelliset tilanteet, millaista tukea työntekijänä olisi työhön toivonut sekä ratkaisut eli yhteistä pohdintaa edeltävien kategorioiden pohjalta.

Läheisten kanssa tehtävään työhön saatiin useita kehittämissuhteita, jotka teemoitettiin seitsemään eri osioon. Näitä olivat ammatillisen tiedon vahvistaminen, organisaation tuki työntekijöille, salliva työilmapiiri, koulutus, työskentelymallit, työtilat- ja välineet sekä työturvallisuus. Ensimmäiset kolme teemaa näyttävätyivät tärkeimpinä.

Kehittämistyön tulokset osoittivat, että läheisten kanssa työskentely voi olla sekä hyvin palkitsevaa että myös erittäin kuormittavaa. Jatkossa on hyvä tutkia sekä hoidon vaikuttavuutta läheisten näkökulmasta että selvittää nuorten ajatuksia, odotuksia ja pelkoja liittyen tapaamisiin yhdessä läheisten kanssa. Näin nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluissa pystytään vielä paremmin luomaan laadukkaampia palveluita ja kohdentamaan resursseja oikein.

Avainsanat: nuoret, läheiset, mielenterveyspalvelut, päihdetyö

ABSTRACT

Last name, First name: Ain't nothing like family? - Experiences of meeting close ones in youth mental health and substance abuse services in the Pirkanmaa welfare area.

Master's thesis

Master's Degree Programme in Developing and Managing Welfare Services
May 2025

Number of pages: 51

The purpose of this development work was to survey the experiences of employees working in the Pirkanmaa welfare area, Youth Mental Health and Substance Abuse Services, about working with young clients' close ones. The aim was to gain additional information for the development of work with close relatives.

Data for the qualitative study was collected in January 2025 by facilitating two workshops for five people and collecting observational data. The data was analysed using a data-driven content analysis. Throughout the process, the material remained divided into four different categories: working methods and good experiences, challenging situations, what kind of support as an employee would have wished for in the work, and solutions based on the previous categories.

A number of suggestions for improvement were received for work with close ones, which were thematised into seven different sections. These were: strengthening professional knowledge, organisational support for workers, a permissive working atmosphere, training, working patterns, working space and equipment, and safety at work. The first three themes appeared to be the most important.

The results of the development work showed that working with close ones can be both very rewarding and very stressful. In the future, it would be useful to study both the effectiveness of care from the point of view of those close to the young person and to explore the young person's thoughts, expectations and fears about meetings with those close to the young person. In this way, creating better quality services and allocating resources correctly becomes easier in the mental health and substance abuse services for young people.

Keywords: teen-agers, close ones, mental health services, social work with intoxicant abusers

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	7
3 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ.....	11
3.1 Nuoruus elämänvaiheena suhteessa läheisiin	11
3.2 Nuorten mielenterveys- ja päihdehoitotyö	12
3.3 Läheisten kanssa työskentely	13
4 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA KEHITTÄMISONGELMAT	15
5 KEHITTÄMISMENETELMÄT	16
5.1 Kehittämisprosessin tutkimuksellinen lähestymistapa	16
5.2 Tiedonkeruun menetelmät.....	16
5.2.1 Fasilitointi.....	17
5.2.2 Havainnointi	18
6 TYÖPAJOJEN TOTEUTUS	20
6.1 Työpajoihin ilmoittautuminen	20
6.2 Työpajojen järjestäminen.....	21
6.3 Työpajojen kulku	23
7 AINEISTON ANALYYSI	26
8 AINEISTON YHTEENVETO	28
8.1 Faktat: toimivat työtavat ja hyvät kokemukset	28
8.2 Huolet: haasteelliset tilanteet.....	31
8.3 Kysymys: millaista tukea olisi työntekijänä tilanteeseen toivonut?.....	33
9 AINEISTOSTA NOUSSEET KEHITTÄMISEHDOTUKSET	36
10 KEHITTÄMISTYÖN ARVIOIMINEN	39
10.1 Eettiset lähtökohdat	39
10.2 Fasilitoinnin toteutuminen.....	41
10.3 Luotettavuuden näkökulmat	41
11 POHDINTA	44
LÄHTEET	49

1 JOHDANTO

Turun yliopiston Lastenpsykiatrian tutkimuskeskus on tehnyt 30 vuoden ajan toistuvia laajoja kyselytutkimuksia sekä 8-9 -vuotiaille lapsille että 13-16-vuotiaille nuorille. Tutkijat ovat verranneet psykososiaalista hyvinvointia ennen ja jälkeen koronapandemian huippua. 13-16 -vuotiailla tytöillä on lyhyellä aikavälillä merkittävää nousua kokemuksissa ahdistuneisuudesta ja erilaisista vaikeuksista keskittymisen, tunnetilojen ja käyttäytymisen suhteen sekä toimeen tulemisessa muiden ihmisten kanssa. Erilaisia vaikeuksia koki vuonna 2018 tytöistä 14,5 prosenttia, kun taas vuonna 2023 28 prosenttia. Pojilla vastaavat luvut olivat vuonna 2018 seitsemän prosenttia ja vuonna 2023 11 prosenttia. Psykkisen oireilun muutoksia oli tapahtunut erityisesti ahdistuneisuudessa, jota tytöistä 20 prosenttia koki vuonna 2018 ja 31 prosenttia vuonna 2023. Nuorisoikäisistä tytöistä 78 prosenttia koki huolta sodasta, ilmastonmuutoksesta 76 prosenttia, luonnonkatastrofeista 65 prosenttia sekä pandemioiden uhasta 47 prosenttia. Tutkimuksen tulokset pystyivät osoittamaan vahvan yhteyden ulkoisten uhkien ja nuorten ahdistusoireilun välillä. (Turun yliopisto, 2024.)

Nuoruus on merkittävä elämänvaihe, jossa tapahtuu biologisia, psyykkisiä ja sosiaalisia muutoksia. Nämä muutokset puolestaan lisäävät alttiutta mielenterveyden häiriöille, ja monet mielialahäiriöt alkavatkin nuoruusiässä. Mielenterveys- ja päihdehäiriöihin sekä niihin liittyvien palveluiden käyttöön liittyy edelleen vahvasti stigmaa häpeästä. Lisäksi nuorilla on vahva tarve tehdä itsenäisesti päätökset mahdollisesta hoitoon hakeutumisesta tai hoidosta pois jättäytymisestä. Näistä syistä palveluiden tulisi erityisesti mukautua nuorten tarpeisiin. (Bjønness, Viksveen, Johannessen & Storm, 2020, s. 1.)

Laadukkaat mielenterveys- ja päihdepalvelut voidaan saavuttaa käyttämällä vaikuttavia työmenetelmiä, kunnioittamalla asiakkaan oikeuksia, vähentämällä

eriarvoisuutta, lisäämällä osallisuutta sekä tarjoamalla kuntoutumista tukevia mahdollisuuksia. Kokemusasiantuntijoiden, vertaistuen ja muiden resurssien hyödyntämättä jättäminen, heikko asiakaslähtöisyys ja sektorien välisen yhteistyön puuttuminen ovat usein järjestelmän kipupisteitä. (Wahlbeck ym., 2018, s.12.)

Tässä opinnäytetyössä keskitytään asiakasnuorten läheisten kohtaamisiin heidän ollessaan mielenterveys- ja päihdepalveluiden piirissä. Opinnäytetyön tekijä työskentelee Pirkanmaan hyvinvointialueella nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluissa ja kohtaa työssään nuorten läheisiä jatkuvasti. Tämä on herättänyt kiinnostuksen siihen, millä tavoin toiset työntekijät samassa yksikössä kokevat nuorten läheisten tapaamiset osana työtään ja tukeeko työympäristö sekä organisaatio työntekijöitä tässä tehtävässä riittävästi. Mahdollisten esiin nousevien kehittämissuositusten myötä työskentelytapoja ja ohjeistuksia voidaan muokata laadukkaammiksi sekä työntekijöitä että asiakkaita paremmin palveleviksi, kun nuori on sairastunut psyykkisesti tai oireilee päihteiden käytöllä.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021, 2 luku 8§, velvoittaa, että hyvinvointialueella tulee olla riittävä valmius, osaaminen ja toimintakyky vastata sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä. Sen on huolehdittava palvelujen saatavuudesta kaikissa tilanteissa sekä riittävästä palvelutarjonnasta. (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021, 2 luku 8§.) Terveydenhuoltolain 1326/2010 3 luvun 27§ ja 28§ mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä asukkaidensa sekä mielenterveys- että päihde- ja riippuvuushoito. Hoidon on sisällettävä sekä mielenterveyttä että päihde- ja riippuvuuksia suojaaviin ja vaarantaviin tekijöihin liittyvää ohjausta ja neuvontaa. Hoito ja kuntoutus on suunniteltava ja toteutettava yksilön, perheen ja läheisten tarpeen mukaisesti. Niiden on muodostettava toimiva kokonaisuus muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa, sekä huomioitava psykososiaalinen tuki. (Terveydenhuoltolaki 1326/2010, 3 luku 27§ ja 28§.)

Lasten ja nuorten terapiatakuu astuu voimaan 1.5.2025 alkaen ja koskee alle 23-vuotiaita. Sen tavoitteena on turvata lasten ja nuorten pääsy perustasolla lyhytpsykoterapiaan tai muihin vaikuttaviin psykososiaalisiin hoitoihin. Yliopistolliset hyvinvointialueet ovat laatineet terapiatakuun toimeenpanon kansalliset suositukset. Käytettävissä menetelmissä on eroja, joten tämän vuoksi alle 18-vuotiaille ja 18-22 -vuotiaille on laadittu erilliset suositukset. (Terapiat etulinjaan-toimintamalli, 2025.) Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön, vuonna 2021, julkaisemassa päihde- ja riippuvuusstrategiassa läheisten huomioimista osana hoitoa on tarkoitus toteuttaa yhdessä mielenterveysstrategian sekä itsemurhien ehkäisyohjelman kanssa. Tavoitteena on tukea nuorten oikeuksia päihde- ja riippuvuusongelmiin kasvuympäristöihin sekä tukea nuorta myös tilanteissa, joissa perheessä on päihde- ja riippuvuusongelmia. Tavoitteena on vahvistaa ammattilaisten osaamista läheisten kunnioittavasta kohtaamisesta. Tällä pyritään vähentämään sekä päihdeiden käyttöön että riippuvuuksiin liittyvää kielteistä leimaa. Pyrkimyksenä on myös varmistaa läheisten oikeus tukeen ja palveluihin. (Kotovirta ym., 2021, s. 14-15.)

THL:n vuonna 2024 tekemässä hyvinvointialuekyselyssä vastaajat toivat esille, että päihde- ja riippuvuusosaamista on peruspalveluissa kehitetty muun muassa henkilöstön koulutuksilla ja puheeksi oton parantamisella. Edelleen kuitenkin koettiin puutteita ja epävarmuutta päihde- ja riippuvuusasiakkaisen kohtaamisessa, asiakkaan tilanteen arvioinnissa ja puheeksi ottamisessa. Haasteita palveluun hakeutumisessa ja kiinnittymisessä oli erityisesti nuorilla asiakasryhmillä, vailla vakinaista asuntoa olevilla, huumeita käyttävillä ihmisillä sekä monikielisissä lapsiperheissä. (Kuvaja ym., 2025, s. 3.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, vuonna 2023, teettämän kouluterveyskyselyn mukaan suurin osa nuorista voi hyvin ja on tyytyväinen elämäänsä. Osalla nuorista hyvinvointia kuitenkin vaikeuttaa useat erilaiset tekijät kuten esimerkiksi sairastelu, ahdistuneisuus, sosiaalisten tilanteiden pelko tai kiusaaminen. 8.- ja 9.luokkalaisista tytöistä, kuten myös toisella asteella opiskelevista tytöistä, noin kolmannes kokee kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta. Vähintään kerran viikossa kiusaamista kokeneiden nuorten määrä kasvaa sekä häiritsevää seksuaalista ahdistelua ja ehdottelua kokee 45 % 8. ja 9. luokkalaisista tytöistä ja 12 % pojista 12. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023a.)

Palveluiden tarve on edelleen jatkanut kasvuaan myös Pirkanmaan hyvinvointialueella. Monissa yksiköissä Pirkanmaan hyvinvointialueellakin on ylikuormitusta ja eroja alueellisissa palveluissa. Tämän vuoksi Pirkanmaan hyvinvointialueelle nimitettiin alkuvuodesta 2024 selvitystyöryhmä, jonka tarkoitus oli selvittää ongelmat ja laatia toimeenpano-ohjelma. Toimeenpano-ohjelmassa on tarkoitus varmistaa, että palveluja on riittävästi saatavilla ja nuoret läheistensä kanssa pääsevät niihin oikea-aikaisesti. Tarkoitus on myös sujuvoittaa peruspalveluiden ja erikoissairaanhoidon yhteistyötä, työnjakoa ja tiedonkulkua. Toimeenpano-ohjelman myötä tulevia muutoksia on tarkoitus aloittaa vuoden 2025 aikana. (Pirkanmaan hyvinvointialue, 2024)

Bjønnessin ja kumppaneiden (2020) tieteellisessä artikkelissa todetaan, että nuorten palveluiden korkeampi käyttöaste on helpompaa saavuttaa, kun nuori saa tukea ja hoitoa myös perheeltään ja sosiaaliselta verkostoltaan.

Vanhempien tuki helpottaa jaettava päätöksentekoa, toisin kuin nuorten kanssa, jotka eivät vanhemmiltaan tukea saa tai välit vanhempiin ovat tulehtuneet. Ammattilaisten on vaikea tehdä hoitoa koskevia päätöksiä yhdessä nuoren kanssa, mikäli vanhemmat eivät tue nuoren näkökulmia. (Bjønness ym., 2020, s. 6.)

Pirkanmaan Hyvinvointialueen lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluissa, asiakkaina ovat 13-17 –vuotiaat nuoret ja heidän läheisensä. Nuorten kanssa työskennellään avohoidon poliklinikalla, noin kerran viikossa toteutuvilla keskustelukäynneillä. Nuoren hoitajakson alkaessa koko perhe tai muita nuoren läheisiä kutsutaan ensimmäiselle tapaamiselle. Ensimmäisellä tapaamisella kartoitetaan kokonaistilannetta. Tällöin käydään läpi muun muassa nuoren perhe- ja kaverisuhteet, mahdolliset koulunkäynnin haasteet, merkittävät elämäntapahtumat sekä mielialaan ja päihteiden käyttöön liittyvät asiat. Lisäksi selvitetään nuoren motivaatiota hoitoon sekä nuoren ja läheisten toiveita ja huolenaiheita. Näin saadaan riittävä tilannekuva, jonka avulla laaditaan nuoren sekä läheisten kanssa hoitosuunnitelma. Ensikäynnin jälkeen nuori tapaa työntekijää pääasiassa kahden kesken, jolloin pikkuhiljaa hoidon tarve ja hoitosuunnitelma tarkentuvat. Hoitajakson aikana työntekijä on tarvittaessa yhteydessä nuoren läheisiin puhelimitse ja tarvittaessa järjestämällä myös uusia läheisten tapaamisia. (Järvinen, 2025.)

Alaikäisen nuoren mielipide hoitoonsa tulee selvittää aina, kun se on nuoren kehitystasoon ja ikäänsä nähden mahdollista. Nuoren on tärkeä saada sanoa oma mielipiteensä ja voida esittää kysymyksiä hoitoonsa liittyen. (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 2024.) Nuoren ollessa kykenevä ikänsä ja kehitystasonsa perusteella päättämään hoidostaan, on hoito toteutettava yhteisymmärryksessä nuoren kanssa. Mikäli nuori ei kykene päättämään hoidostaan, tulee häntä hoitaa yhteistyössä vanhempien, muun huoltajan tai laillisen edustajan kanssa. (Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992, 2 luku § 7.) Kehittämistyön lähtökohtana pidetään nuoren suostumusta tehdä yhteistyötä ja antaa tietoa läheisille. Tällöin nuori voi myös päättää keitä läheisiä hoitoon haluaa ottaa mukaan ja minkä tasoisesti.

Tässä kehittämistyössä käytetään vanhempien sijaan termiä läheinen. Lain-säädännöstä ei löydy sitovaa määritelmää läheiselle tai lähiomaiselle. (Laanterä, 2019, s. 7). Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain esitöissä potilaan lähiomaiseksi kuvataan lapset, vanhemmat, sisarukset ja aviopuoliso. Lisäksi läheinen voi olla myös avopuoliso tai muu potilaan kanssa pysyvästi asuva henkilö. (Hallituksen esitys, 1991, s. 17.) Hoidon toimivuuden ja onnistumisen suhteen nuoren oma näkemys siitä ketä läheisenään pitää, on erittäin tärkeää. Läheinen saattaa nuoren elämässä merkitä esimerkiksi sijaishuoltajaa, isovanhempaa, bonusvanhempaa tai muuta läheistä aikuista.

Pirkanmaan hyvinvointialueen nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluissa on tarpeellista kehittää nuorten läheisten kanssa tehtävää työtä. Kehittämistyön myötä voidaan saada lisätietoa siitä, millaisiin läheisten palveluihin työntekijäresurssia tulisi kohdentaa tai tarvitaanko läheisten kanssa työskentelyyn lisäresursseja. Kehittämistyön avulla kartoitetaan työntekijöiden kokemuksia läheisten kanssa työskentelystä, jolloin työntekijän näkökulmasta voidaan kehittää myös jatkossa työn sisältöä ja toimintatapoja. Mitä laadukkaampia ja tehokkaampia työskentelyprosesseja nuorten läheisten kanssa pystytään kehittämään, sitä parempaa hoitoa nuoret ja heidän perheensä saavat. Tehokkaiden prosessien avulla voidaan tulevaisuudessa parhaimmillaan säästää nuorten mielenterveys- ja päihdetyön hoitokuluissa.

3 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ

Tässä kappaleessa avataan käsitteitä, jotka luovat pohjan työskentelylle nuorten kanssa mielenterveys- ja päihdepalveluissa. Tarkoitus on selkiyttää millä tavoin nuorten oireilu liittyy heidän läheisiinsä ja kuvailla niiden merkitystä. Käsitteet ovat hyvin moniulotteisia, joten ei ole tarkoituksenmukaistakaan antaa niille täysin tarkkoja määritelmiä.

3.1 Nuoruus elämänvaiheena suhteessa läheisiin

Murrosiän alussa nuoren kehossa ja mielessä tapahtuu monia muutoksia, jotka vaativat totuttelua sekä nuorelta itseltään että hänen läheisiltään. Nuori rakentaa identiteettiään solmimalla uusia ihmissuhteita, kokeilemalla eri tyynejä, muodostamalla omia mielipiteitä ja löytämällä uusia mielenkiinnon kohteita sekä pohtimalla omia arvojaan. Keskeinen kehitystehtävä on suuntautua kohti itsenäistä elämää ja irtaantua vähitellen omista vanhemmistaan. Matkalla aikuiseksi on tärkeää kuulla olevansa rakas juuri sellaisena kuin on ja tulla myönteisesti nähdyksi. Nuoret saattavat toimia hetken mielijohteesta ja ottaa riskejä. He elävät hetkessä ja kaikkivoipaisuuden tunne näyttäytyy merkittävässä osassa. Tämän vuoksi aikuista tarvitaan myös turvaamaan nuoren arkea. Toisinaan nuori voi olla itsekeskeinen ja itsevarma, mutta seuraavassa hetkessä jälleen epävarma ja pelokas. Tällöin nuori tarvitsee rohkaisua ja turvaa sekä joskus myös lämmintä syliä, kuten pieni lapsi. Kannustus, kehuminen ja kiitokset tukevat nuoren mielenterveyttä ja itsetuntoa. (Suomen mielenterveys ry, 2024.)

Nuoruudessa monet tunteet koetaan voimakkaasti: niin ilot, surut, pettymykset kuin onnistumisetkin. Osa tunteista saatetaan kokea ensimmäistä kertaa. Hetkelliset mielialan laskut ja ahdistuksen tunteet ovat murrosikään kuuluvia asioita ja läheisten on hyvä tätä nuorelle normalisoida. On kuitenkin tärkeää, että kaikki tunteet otetaan läheisten taholta tosissaan eikä niitä vähätellä. Joskus nuoren opetellessa tunnesäätelyään, joutuu vanhemmankin oma tunnesäätely koetukselle. Tällöin voi tulla myös konflikteja ja väärinymmärryksiä

vuorovaikutustilanteissa. Useimmiten silloin auttaa maltti ja asiaan palaaminen rauhallisemmalla hetkellä. Tärkeää on vaalia erityisesti hetkiä, jolloin nuori itse lähestyy vanhempaa tai muuta läheistään. Silloin on tärkeää keskustella ja kuunnella nuorta sekä näin auttaa nuorta oivaltamaan asioita itse. Vanheman ja läheisen tehtävä on olla kiinnostunut nuoren elämästä; nuoren kaverisuhteista, nuorta kiinnostavista asioista ja mistä hän unelmoi, sekä huolen aiheista, jotka saattavat painaa nuoren mieltä. Turvallinen ja tasapainoinen arki tukee nuoren mielenterveyttä ja siihen kuuluu myös riittävä lepo ja säännölliset ruokailut sekä mielekäs vapaa-aika. (Suomen mielenterveys ry, 2024.)

Hyvää vanhemmuutta pidetään usein itsestään selvyytenä, vaikka monella vanhemmalla on paineita olla hyvä vanhempi. Yhteiskunnassa oletetaan, että vanhempi kasvattaa lapsensa niin sanotusti yhteiskuntakelpoiseksi eli tunnolliseksi työtä tekeväksi ja veroja maksavaksi aikuiseksi. Mikäli vanhempi kokee epäonnistuneensa tässä tehtävässä, saattaa se aiheuttaa syyllisyyttä ja häpeää. Nämä voivat olla kipeitäkin tunteita, sillä tällöin vanhempi kokee olevansa arvostelun kohde sekä kasvattajana että lapsen kehityksen onnistumisen suhteen. (Myllyniemi, 2019, s. 7.)

3.2 Nuorten mielenterveys- ja päihdehoitotyö

Nuorille suunnatuissa mielenterveys- ja päihdepalveluissa on tärkeää huomioida nuoruusisän erityispiirteet. Useinkaan nuoret eivät tiedä tai osaa sanoa millaista palvelua kokevat tarvitsevansa, kun palvelun piiriin tulevat. Monet miettivät mikä on niin sanottua normaaliin kehitykseen kuuluvaa ja hakeutuivatko palveluihin turhaan. Usein saattaa olla myös epäselvää mistä palvelusta apua pitäisi pyytää mihinkin ongelmaan. Nuoren iän lisäksi muun muassa mahdollinen vähemmistöasema, koulutustausta, työkokemukset, aiemmin saatu tuki, ongelmien mahdollinen kasautuminen ja erilaiset selviytymistaidot vaikuttavat siihen millaisia tarpeita nuorella on. Kohtaaminen, ymmärtäminen ja tukeminen ovat tärkeimpiä tekijöitä nuoren tullessa ja jäädessäkin palvelun piiriin. Liika byrokratia tai jäykkä palvelurakenne voi syrjäyttää tai vieraannuttaa nuoren palveluista. (Pitkänen ym., 2022, s. 16-17.)

NEET-nuorilla (Not in Employment, Education or Training) tarkoitetaan nuoria, jotka eivät ole työssä, opiskele tai suorita asepalvelusta. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2023b). Alle 18-vuotiaana opiskelun ja työelämän ulkopuolelle jääminen lisää riskiä mielenterveys- ja päihdeongelmille. Mielenterveyden häiriöt ja päihdeongelmat lisäävät puolestaan nuorten syrjäytymisen riskiä merkittävästi. NEET-nuorten keskuudessa esimerkiksi masennus, ahdistus, itsetuhoisuus, käytöshäiriöt, neuropsykiatriset häiriöt sekä eri päihhteiden haitallinen käyttö ovat yleisiä. (Karjalainen ym., 2022, s. 11.)

Hyvin usein mielenterveys- ja päihdeongelmat kietoutuvat yhteen ja niiden samanaikainen hoitaminen tuo haasteita palvelujärjestelmille edelleen. Nuorten hoidossa tulisi kiinnittää huomiota näiden yhtäaikaiseen hoitamiseen, itsetuhoisiin ajatuksiin sekä eri sukupuolten erilaisiin hoidon tarpeisiin. Itsemurhariskin tunnistaminen on mielenterveys- ja päihdetyön ammattilaisillekin vaikeaa ja lisäksi muissakin nuorten palveluissa tarvitaan taitoja tunnistaa ja kohdata asiakkaita, joilla on vakavia hoitoa vaativia ongelmia. (Pitkänen ym., 2022, s. 19.)

Nuorten mielenterveys- ja päihdetyö koostuu tuen ja hoidon kokonaisuudesta, johon kuuluu hyvinvointi, terveyden edistäminen, sosiaalinen osallisuus ja ongelmien ehkäisy. Kokonaisuutta toteutetaan monimuotoisesti sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyönä ja rajapinnassa. Lisäksi sitä toteutetaan julkisen ja yksityisen sektorin sekä järjestöjen yhteistyönä. (Pitkänen ym., 2022, s.18.)

3.3 Läheisten kanssa työskentely

Peruspalveluiden tulisi nivoutua myös kolmannen sektorin toimijoihin, joissa voidaan yhtä lailla tukea läheisiä. Kolmannella sektorilla mahdollistuu sekä yksilöllinen neuvonta ja keskusteluapu, kuten vertaistuki ryhmämuotoisestikin. Tarpeen mukaan palveluista voidaan ohjata läheiset takaisin terveydenhuollon palveluihin. (Koskinen, 2016, s.101.)

FinFami toteutti vuonna 2020 hyvinvointitutkimuksen, jolla selvitettiin omaisten kokemuksia osallisuudesta, leimaantumista, hyvinvoinnista sekä työn sovitamisesta yhteen kokonaistilanteen kanssa. Kyselyyn vastasi 799 psyykkisesti sairastuneen läheistä tai omaista. Omaisista 83% koki, että hoitotaho ei huominnut lainkaan tai huomioi heikosti omaisten hyvinvoinnin ja jaksamisen. Jopa 85% ei ollut saanut lainkaan tai saanut heikosti välineitä itsensä ja perheensä jaksamisen tueksi. Omaisista reilu kolmannes ei kokenut saavansa apua silloin, kun sitä olisi tarvinnut. (FinFami, 2020.) Suuret luvut herättävät kysymyksiä, sillä jo lakiperusteisestikin omaiset on otettava hoitotyöhön mukaan. Varsinaiseen omaisten näkökulmaan ei opinnäytetyössä kuitenkaan enempää pureuduta, vaan pitäydytään työntekijöiden näkökulmassa.

Lindbergin (2007) tutkimuksessa hoitajien tuki läheisille oli puutteellista sekä hoitajien että omaisten näkökulmasta. Hoitajat korostivat perheen tukemista erityisesti sairauden alkuvaiheessa, kun taas omaiset toivoivat tukea pitkin matkaa. Alkuvaiheissa korostui usein konkreettinen tieto sairaudesta, kun taas myöhemmin läheisten jaksamisen huomiointi sekä tiedon antaminen erilaisista tukipalveluista. Tutkimuksen mukaan mielenterveyspotilaiden omaiset kokivat tarvitsevansa tietoa kaikesta mikä liittyy heidän perheenjäsenensä hoitoon. Lisäksi tulokset osoittivat, että hoitajat eivät ymmärrä riittävästi omaisten kokemien tunteiden vaikutuksia eivätkä tue tunteiden käsittelyä riittävästi, vaikka tällä on vaikutusta myös läheisten omaan toimintaan sekä suhtautumisessa hoitajien toimintaan. (Lindberg, 2007, s.71-72.)

Pasonen omaistutkimuksessa todetaan läheisen sairastumisen olevan kriisi, josta kukin omainen toipuu omalla tavallaan. Tähän he tarvitsevat oikeaa tietoa oikeaan aikaan. Shokkivaiheessa ja tilanteen realisoitumisvaiheessa tarvitaan kuuntelemista ja aitoa läsnäoloa. Sopeutumisvaiheessa omainen tarvitsee tukea sopivan etäisyyden löytämiseen emotionaalisesti, suhteessa sairastuneeseen läheiseensä. Lisäksi hän saattaa tarvita tietoa esim. edunvalvontaan liittyvään stressin hallintaan, kuntoutusmahdollisuuksista ja taloudelliseen tukeen liittyvistä asioista. (Pasonen, 2016, s. 30.)

4 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA KEHITTÄMISONGELMAT

Opinnäytetyön tavoitteena on saada nuorten mielenterveys- ja päihdetyön kehittämisen tueksi tarkempaa tietoa nuorten läheisten kanssa työskentelystä. Saatavan tiedon pohjalta voidaan organisaatiossa pohtia muun muassa tulevaisuuden resurssitarpeita, koulutusmahdollisuuksia tai kehittää uudentyyppisiä työmuotoja läheisten kohtaamiseen.

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa millaisia hyötyjä tai haasteita työntekijät ovat läheisten kanssa työskentelystä kokeneet. Lisäksi tarkoituksena on selvittää millaista tukea työntekijät toivovat saavansa omaan työskentelyynsä nuorten läheisten kanssa.

Opinnäytetyön tilaaja on toivonut kehittämistyön kohdentamista koko nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluiden vastuualueelle. Nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat olleet jaettuna kolmeen lähijohtamisen alueeseen, mutta lähijohtamisen alueista on luovuttu 1.4.2025 lähtien. Kehittämistyön kohdentaminen koko alueelle palvelee parhaiten tulevaisuudessa tehtävää palveluiden kehittämistyötä. Valmis opinnäytetyö ja sen myötä esiin nousseet kehittämissuositukset esitellään tilaajalle erikseen sovittuna ajankohtana. Lisäksi kehittämistyön tulokset voidaan esitellä muillekin kohderyhmille, mikäli tilaaja niin toivoo.

Opinnäytetyön kehittämisiongelmana toimivat seuraavat kysymykset:

1. Millaisia merkityksellisiä tilanteita, työssä nuoren läheisten kanssa, olette kokeneet?
2. Millaisia haasteellisia tilanteita, työssä nuorten läheisten kanssa, olette kokeneet?
3. Millaista tukea työntekijänä olisit tilanteeseen toivonut?

5 KEHITTÄMISMENETELMÄT

Tutkimuksellisen kehittämistyön ja tieteellisen tutkimuksen ero näkyy toiminnan päämäärässä - onko tavoitteena tuottaa ilmiöstä uusi teoria vai saada aikaan käytännön parannuksia. Tutkimuksellinen kehittämistyö saattaa saada alkunsa monenlaisista lähtökohdista, kuten esim. organisaation halusta saada aikaan muutoksia tai organisaation muista kehittämistarpeista. Tutkimukselliseen kehittämistyöhön kuuluu yleensä uusien käytäntöjen, ideoiden tai palveluiden tuottamista, tai käytännön ongelmien ratkaisua. Kehittämistyössä ei vain kuvailla asioita, vaan tavoitteena on viedä eteenpäin parempia esille tulevia vaihtoehtoja. Tämä vaikuttaa myös kehittämistyössä käytettäviin lähestymistapoihin ja menetelmiin. (Ojasalo ym., 2014, s. 19.)

5.1 Kehittämisprosessin tutkimuksellinen lähestymistapa

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena kehittämistyönä, tapaustutkimuksen lähestymistavalla. Tämä soveltui parhaiten opinnäytetyön tarkoitukseen ja tavoitteeseen.

Tapaustutkimus soveltuu tilanteeseen, jossa halutaan ymmärtää syvällisemmin organisaation tilannetta ja ratkaista jokin ongelma tai tuottaa kehittämis-ehdotuksia. Tapaustutkimuksessa tutkitaan ilmiötä, joka tapahtuu tällä hetkellä todellisessa tilanteessa ja ympäristössä. (Ojasalo ym., 2014, s. 37.) Yleensä laadullisessa tutkimuksessa, tekstimuodossa olevaa aineistoa, ei haluta tai edes voida muuttaa numeromuotoiseksi. (Valli & Aaltola, 2015, s. 109).

5.2 Tiedonkeruun menetelmät

Kehittämistyössä pyritään yleisesti käyttämään useampia eri menetelmiä tiedonkeruuta varten. Eri menetelmillä saadaan monenlaisia näkökulmia ja erilaista tietoa kehittämistyön tueksi. Asiantuntijatyön kehittämisessä on tyypillistä myös käyttää yhteisöllisiä menetelmiä ja kehittämistyötä tehdään harvemmin täysin yksin. Kehittämistyön tekijä kuuluu usein osaksi ryhmää, johon

kehittämistyö kohdistuu. (Ojasalo ym., 2014, s. 40.) Tämän opinnäytetyön tiedonkeruun menetelminä käytettiin sekä fasilitointia että havainnointia.

5.2.1 Fasilitointi

Fasilitointi on ryhmäprosessin ohjaamista neutraalisti. Ryhmään osallistujat vastaavat sisällön tuottamisesta. He vastaavat lopulta myös tehdyistä päätöksistä tai tekemättä jääneistä päätöksistä. Fasilitaattori ei puutu asiasisältöön, mutta avustaa ja kannustaa ryhmää työskentelyssä asian äärellä. Fasilitaattori suunnittelee ryhmätyöprosessin ja valitsee siihen sopivat menetelmät. Hän myös huolehtii ryhmän kapasiteetin tehokkaasta hyödyntämisestä, jotta työskentelylle asetetut tavoitteet saavutetaan. Fasilitoida voi mm. verkostotapaamisia, tutkimustulosten käsittelyä, kehittämistyön vaiheita, muutosten suunnittelua tai konfliktien selvittämistä. (Kantojärvi, 2012, s.11.)

Hyvän fasilitaattorin taitoja ovat seuraavat:

- Hän kertoo havaintonsa ja mitä aikoo tehdä.
- Ei arvostele, eikä manipuloi.
- Hyväksyy ryhmän tekemät päätökset.
- Käyttää avoimia kysymyksiä.
- Aktiivinen kuuntelija, tekee yhteenvetoja ja kiteyttää asioita.
- Tarvittaessa joustaa prosessissa ja kertoo miten se vaikuttaa lopputulokseen.
- Aktivoi tehokkaasti kaikki osallistujat.
- Auttaa ryhmän jäseniä keskittymään samaan aikaan samaan asiaan.
- Huolehtii dokumentoinnista, tarvittaessa ryhmämuistin avulla.
- Antaa selkeät ohjeet ja huomioi käytettävissä olevan ajan.

(Kantojärvi, 2012, s.40.)

Fasilitaattorin rooli on tärkeä olla neutraali. Tämä rakentaa työpajaan turvallista ilmapiiriä. Erilaisia ja ehkä jopa ristiriitaisiakin mielipiteitä on helpompi tuoda keskusteluun, mikäli fasilitaattori ei asetu keskustelussa kenenkään puolelle, vaan tarvittaessa auttaa osallistujia näkemään toistensakin

näkökulmia. Mikäli fasilitaattori toimii itse myös osana työryhmää, missä asemassa tahansa, sitä tärkeämpää hänen on pidättäytyä puhtaasti fasilitaattorin roolissa. (Sipponen-Damonte, 2020, s. 34-36.)

Kantojärven vuonna 2012 esittelemä ryhmätyömenetelmä "Dynaaminen fasilitointi" soveltuu parhaiten 2-18 hengelle ja on kestoaltaan 1-2 tuntia. Dynaamisessa fasilitoinnissa keskustellaan vapaasti ydinkysymyksistä, faktoista, huolist ja ratkaisuista, jotka dokumentoidaan seinälle. Tämä ryhmätyömenetelmä soveltui parhaiten sekä ryhmäkoon, että ryhmän vapaamuotoisemman työskentelytavan, vuoksi opinnäytetyössä käytettäväksi. (Kantojärvi, 2012, s. 271.)

5.2.2 Havainnointi

Kehittämistyön tueksi saadaan tietoa myös tarkkailemalla itse todellisia tapahtumia paikan päällä. Muun muassa työntekijöiden käyttäytymisestä tai keskusteluista voidaan saada arvokasta tietoa ja hyviä ideoita. Havaintoja on hyvä kerätä järjestelmällisesti läpi koko projektin esim. pitämällä päiväkirjaa. (Ojasalo ym., 2014, s. 42.)

Havainnointitekniikka voi olla strukturoitua, jossa laaditaan muun muassa kehittämistehtävään perustuvia luokitteluja ennen varsinaista havainnointia. Mikäli puolestaan halutaan mahdollisimman monipuolista tietoa paljon, niin voidaan käyttää strukturoimatonta havainnointia. Kumpaa tahansa tapaa käytettäessä, on kuitenkin päätettävä havainnoinnin tarkkuusaste sekä määriteltävä tavoitteet. (Ojasalo ym., 2014, s. 116.)

Tarkoituksena on, että opinnäytetyön tekijä kerää strukturoimatonta havainnointimateriaalia muistiinpanojen muodossa työpajan esivalmisteluista ja työntekijöiden kontaktoinnista lähtien. Lisäksi sitä kerätään työpajan toimivuudesta, osallistujien aktiivisuudesta, ilmapiiristä ja muista mahdollisista esille tulevista seikoista. Tärkeää on tuoda työpajaan osallistuville tiedoksi, että työpajan vetäjä kerää tilanteesta aistien varaista havainnointimateriaalia. Havainnointimateriaalia voidaan hyödyntää myös aineiston luotettavuuden analysoinnissa.

Havainnoinnissa on tärkeää miettiä millainen rooli havainnoijalla tulee olemaan. Toisessa ääripäässä havainnoija on täysin ulkopuolinen tarkkailija ja toisessa päässä hän osallistuu aktiivisesti. Kehittämistehtävän alkuvaiheessa havainnointi ei useinkaan ole aktiivista osallistumista, jolloin kehittäjä vasta perehtyy aiheeseen. Osallistuvassa havainnoinnissa kehittäjä voi osallistua tutkittavaan aiheeseen esimerkiksi työntekijän roolissa. Havainnoija pyrkii kuitenkin vaikuttamaan kehitettävään asiaan mahdollisimman vähän. (Ojasalo ym., 2014, s.116.)

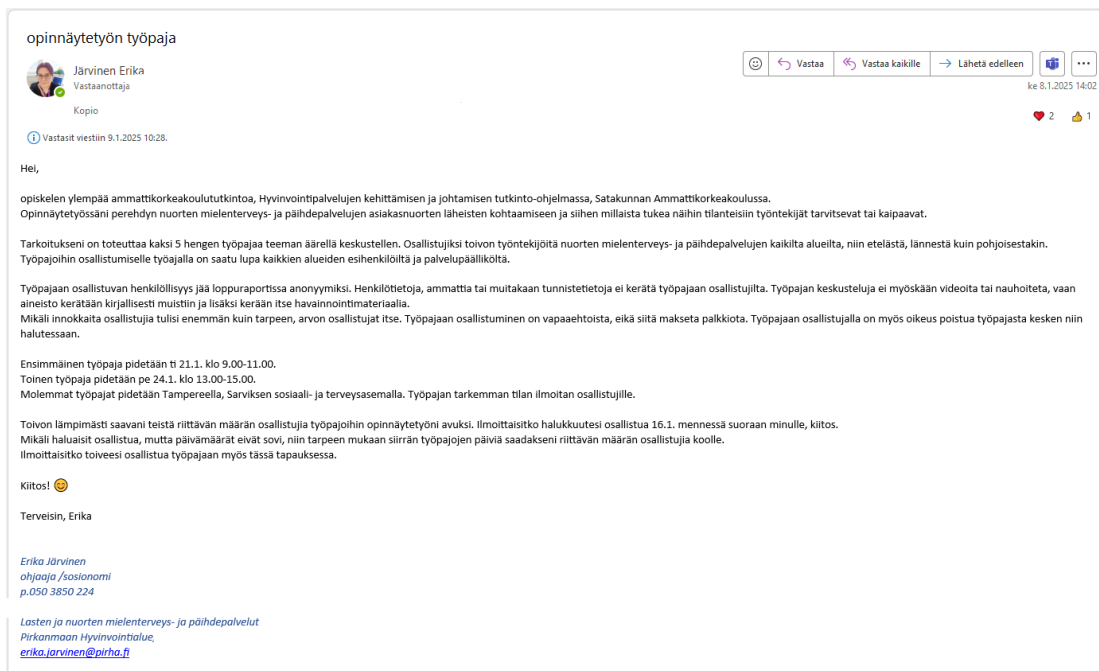
Opinnäytetyön tekijä on havainnoijana osallistuvassa roolissa työpajojen suhteen. Fasilitaattori ei työpajan aikana voikaan olla täysin ulkopuolinen suhteessa käytäviin keskusteluihin. Tavoitteena on pysyä keskustelussa enemmän sivuroolissa, antaa ohjeita ja johdatella itse aiheeseen, kuin aktiivisesti osallistua keskusteluun. Näin havainnointikin mahdollistuu parhaiten.

6 TYÖPAJOJEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kerrotaan työpajojen toteutuksesta. Ensin käydään läpi osallistujien kutsuminen työpajoihin, sitten käytännön järjestelyt työpajoihin liittyen ja viimeiseksi työpajojen kulku.

6.1 Työpajoihin ilmoittautuminen

Fasilitointia varten kontaktoitiin osa nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluiden työntekijöistä sähköpostilla ja pyydettiin vapaaehtoisia työpajaan osallistujia. Kutsut työpajoihin lähetettiin sähköpostitse 8.1.2025 yhteensä 80 työntekijälle (kuva 1).

Kuva 1. Kutsu työpajoihin.

Työntekijöiden nimikkeitä olivat sairaanhoitaja, toimintaterapeutti, psykologi, psykofyysinen fysioterapeutti, fysioterapeutti, ohjaaja, sosiaaliohjaaja, mielen-terveyshoitaja ja kuntoutusohjaaja. Koko henkilöstöstä rajattiin pois esihenkilöt, sihteerit, lääkärit ja hanketyöntekijät, joiden työnkuvaan liittyy selkeästi vähemmän läheisten kanssa työskentelyä tai se on eri muotoista.

Eräs työntekijä lähestyi fasilitoijaa tiedustellen pitäisikö molempiin päiviin pystyä osallistumaan, joten seuraavana päivänä laitettiin vielä erillinen tarkennusviesti. Viestissä todettiin molempien päivien olevan saman sisältöiset ja osallistujat voisivat valita, kumpaan päivään haluaisivat osallistua.

Molemmat työpajat täyttyivät kahden ensimmäisen ilmoittautumispäivän (8.-9.1.2025) aikana. Molempiin työpajoihin osallistui viisi työntekijää, joka myös oli ollut tavoitteena. Kaksi työntekijää kommentoi ilmoittautumisen yhteydessä erikseen, että aihe kuulostaa mielenkiintoiselta ja tämän vuoksi haluaisi osallistua työpajaan. Muutaman seuraavan päivän aikana kolme työntekijää ilmoittivat olevansa käytettävissä myöhemmin, mikäli työpajojen päivämäärät vaihtuvat. Lisäksi kaksi työntekijää tulivat tiedustelemaan opinnäytetyöstä nähdesään opinnäytetyön tekijän toimitiloissa ja jäivät pohtimaan, olisiko heidän muiden työtehtävien ohessa työpajoihin mahdollista osallistua.

Työpajojen ilmoittautumisajan päätyttyä 16.1.2025, lähetettiin osanottajille Teams- tai sähköpostiviesti, joka sisälsi tiedot työpajan tilasta ja tarvittaessa saapumisohjeet. Osalle työpajaan osallistujista Sarviksen sosiaali- ja terveysaseman tilat olivat jo entuudestaan tuttuja, joten kaikki eivät erillisiä tarkempia saapumisohjeita tarvinneet. Fasilitoija varmisti vielä erikseen, että kaikki viestien saaneet olivat viestin kuitanneet jollain tavoin nähdyksi.

6.2 Työpajojen järjestäminen

Dynaamisessa fasilitoinnissa aiheena toimi: läheisten kohtaaminen nuorten mielenterveys- ja päihdetyössä. Työskentely jaettiin neljään kategoriaan; aiheina faktat, huolet, ydinkysymys ja ratkaisut. Työskentelyä varten varattiin erilaisia kyniä, fläppipaperia, post-it lappuja, teippiä, pieni kori, puhelin, vesilaseja ja vesikannu. Ennen työpajojen alkua erillisille fläppipapereille kirjoitettiin työpajan alustus sekä neljä pohdittavaa kategoriaa. Yhdelle paperille oli avattu opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite. Muut paperit sisälsivät seuraavat otsikot:

1. Faktat: toimivat työtavat ja hyvät kokemukset
2. Huolet: haasteelliset tilanteet
3. Ydinkysymys: millaista tukea olisi työntekijänä tilanteeseen toivonut?
4. Ratkaisut: yhteistä pohdintaa edeltävien kategorioiden pohjalta

Työpajat pidettiin Tampereella, nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelujen toimiloissa. Työpajaa varten tilan oli oltava tarpeeksi iso, jotta osallistujat mahtuivat tilaan mukavasti ja fläppipaperit mahtuivat hyvin vierekkäin seinille kiinnitettyinä. Tila järjestettiin työpajoja varten tarkoituksenmukaiseksi. Tuolit asetettiin puolikaareen, jotta osallistujat kuulisivat ja näkisivät toisensa hyvin. Lisäksi tuolit suunnattiin kohti fläppipapereita, jotka laitettiin teipillä kiinni tilan seiniin ja oviin. Tilan valaistus säädettiin tunnelmallisemmaksi valaistuksella, jotta se tukisi rentoa ja mukavaa ilmapiiriä. Tilaan tuotiin myös laseja ja vesikannu tarjolle osallistujia varten. Molempia työpajoja varten varattiin kaksi tuntia aikaa, mutta tila varattiin kolmeksi tunniksi. Lisäaika molemmin puolin työskentelyä oli tarpeen tilan järjestämistä ja loppusiivousta varten.

Ajallisesti molemmissa työpajoissa käytettiin tarkasti työpajaan varattu kaksi tuntia (Taulukko 1). Tilan järjestämiseen kului noin 15 minuuttia. Työntekijöiden paikoilleen asettautumiseen ja aloitussanoihin käytettiin noin 15 minuuttia. Tämän jälkeen jokaiseen osioon käytettiin noin 25 minuuttia. Lopun yhteenveetoon, kiitoksiin ja palautteen antamiseen kului noin 5 minuuttia. Aineiston keräämiseen ja tilan siistimiseen työpajan jälkeen, kului noin 15 minuuttia. Aikataulutuksen osalta työpaja sujui juuri, kuten oli suunniteltukin.

Taulukko 1. Työpajojen sisältö ja aikataulu.

	ajankäyttö	sisältö
esivalmistelut	15 min.	-tilan järjestäminen ja tunnelman luominen -työskentelyvälineiden esille laittaminen
työpajan alustus	15 min.	-tervetulotoivotus -muistutus vapaaehtoisuudesta -tehtävän alustus
työskentely	1h 40min.	-aktiivinen työskentely -aikataulussa pysymisestä huolehtiminen

palaute	5 min.	-vapaamuotoisen palautteen kerääminen -loppukiitokset
lopputyöt	15 min.	-aineiston talteen kerääminen -tilan siistiminen

6.3 Työpajojen kulku

Työpajat päädyttiin toteuttamaan siten, että keskustelun sisältöön ei pysty myöhemmin palaamaan. Keskusteluja ei siis nauhoitettu tai tallennettu. Tämä päätös tehtiin siksi, että työntekijät uskaltavat puhua avoimemmin, mikäli tilanetta ei kuvata tai nauhoiteta. Ilmapiiri pysyy rennompana ja työntekijät voivat tuoda mielipiteensä esiin vapaammin, kun he tietävät, että täysin suorilaisia heidän puheistaan ei voida tehdä. Valinta vahvistaa myös anonymiteettiä. Työpajoista aineistoksi jäisi mahdolliset post-it laput ja fläppipapereille kootut ajatukset sekä muu havainnointimateriaali.

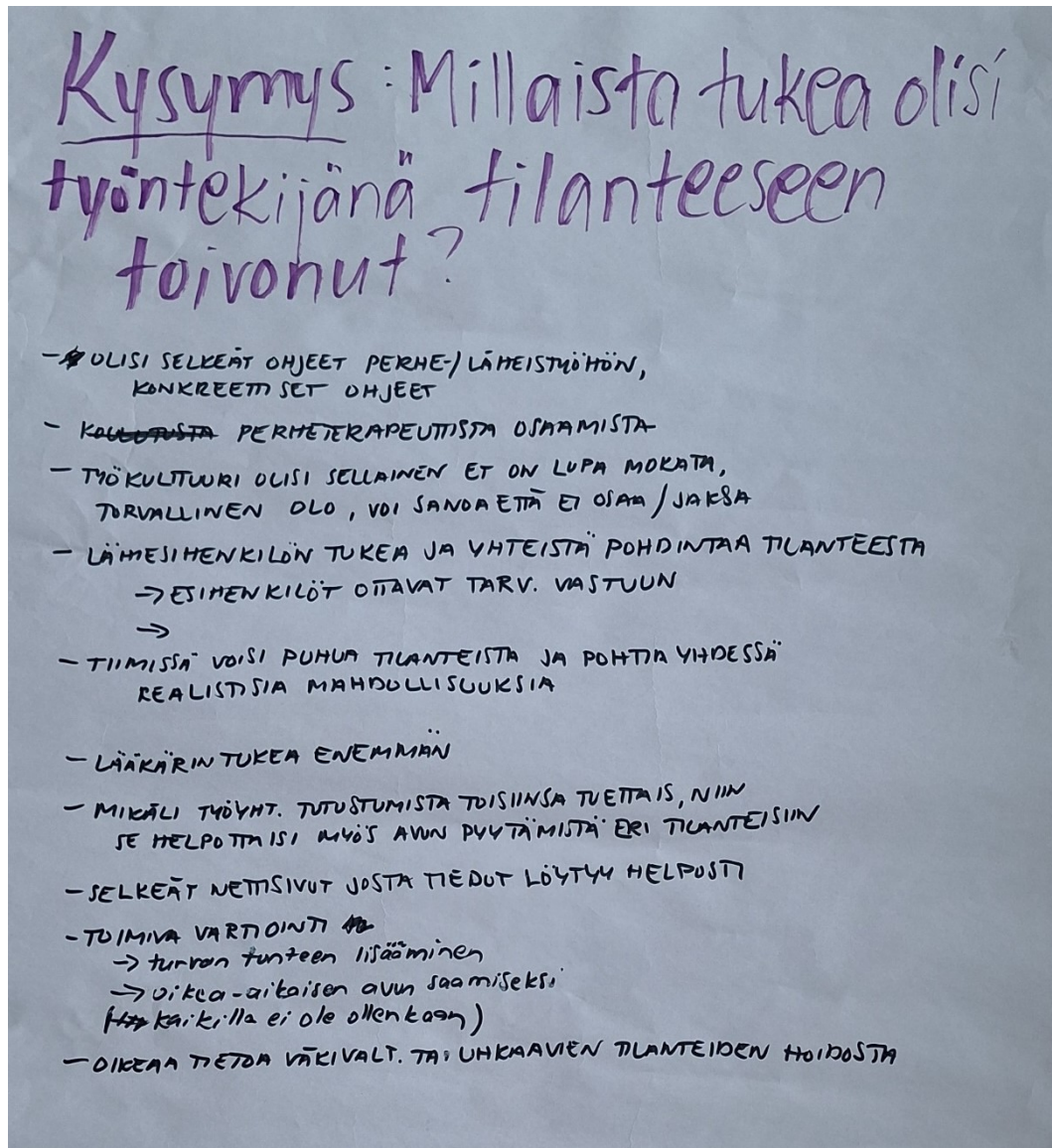
Työpajojen toteuttaminen ei vaatinut merkittävää taloudellista panostusta. Työpajoihin tarvittavia kirjoitustarvikkeita oli valmiina tilaajalla ja tilaaja hyväksyi niiden käytön työpajojen yhteydessä. Tilaajan kanssa sovittiin, että työntekijät ja opinnäytetyön tekijä voivat osallistua työpajoihin työajalla.

Alkujärjestelyiden valmistuttua laitettiin puhelimesta alkumusiikki hiljaa taustalle soimaan. Musiikki rentoutti ilmapiiriä ja loi kutsuvan tilan työpajaan tulijoille. Molempiin työpajoihin saapui kaikki työntekijät, jotka olivat niihin ilmoittautuneetkin. Täten tavoitteeksi asetettu osallistujamäärä, 10 henkilöä, täyttyi. Kaikkien saavuttua paikalla musiikki hiljennettiin ja siirryttiin tervehdykseen ja työpajan alustukseen.

Aluksi kiitettiin työntekijöitä työpajaan osallistumisesta ja paikalle saapumisesta sekä avattiin opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite. Sitten kerrottiin perusteluineen mitkä työntekijäryhmät nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluista oli jätetty kutsumatta työpajoihin. Tämän jälkeen muistutettiin työpajan vapaaehtoisuudesta ja mahdollisuudesta poistua työpajasta niin halutessaan. Salassapitoon ja anonymiteettiin liittyvät asiat käytiin läpi. Lisäksi tuotiin esiin

fasilitoijan toive siitä, että työpajassa keskustellut asiat ja niihin osallistuneiden henkilöiden nimet, pysyisivät jatkossakin vain työpajaan osallistujien tiedossa. Viimeiseksi vielä tarkennettiin opinnäytetyössä käytettävää läheiset termiä ja syitä miksi kyseinen termi työpajaankin on valittu.

Tunnelma oli työpajoissa rauhallinen, mutta innostunut. Keskustelijat antoivat hyvin tilaa toisilleen tuoda ajatuksiaan esille. Fasilitoijan näkökulmasta myös hiljaisemmat tai rauhallisemmat keskustelijat saivat puheenvuoron. Tosin välillä fasilitoijan oli jaettava puheenvuoroja ja huomioitava kaikki osallistujat. Keskustelu oli vilkasta sekä avointa ja työntekijät toivat itsekin esille, että heidän oli helppo tuoda omia mielipiteitään ja ajatuksiaan esille. Työntekijät olivat itsekin yllättyneitä, kuinka paljon asiaa fläppipapereille koostettiin. Fasilitoija toimi molemmissa työpajoissa kirjurina koko keskustelun ajan. Välillä fasilitoija joutui tarkistamaan, ymmärsikö oikein työntekijän asian ja kirjasiko sen myös paperille oikein (Kuva 2).

Kuva 2. Fasilitoija Järvisen taltioima kuva fläppipaperille kerätystä aineistosta.

Aihealueet pyrittiin käymään läpi järjestyksessä alkaen numeron yksi faktoista, ja päättyen numeron neljä ratkaisuihin. Hetkittäin työntekijät innostuivat miettimään ennen aikaisesti ratkaisuja. Joitain näistä ideoista laitettiin muistiin ennakoon, mutta pääasiassa pyrittiin palaamaan pian takaisin alkuperäiseen teemaan. Välillä keskustelu ajautui myös muihin organisaatiota tai työtä koskeviin aiheisiin, mutta fasilitoija pyrki palauttamaan näissäkin tilanteissa keskustelun pian takaisin tehtävänannon mukaiseen näkökulmaan.

Työpajan lopuksi kiitettiin työntekijöitä osallistumisesta ja pyydettiin jättämään työpajasta yleistä avointa ja nimetöntä palautetta pienille post-it lapuille. Lapun työntekijä saattoi lähtiessään tiputtaa pieneen huoneessa olevaan koriin.

7 AINEISTON ANALYYSI

Tutkimusaineistoa saattaa laadullisessa tutkimuksessa kertyä runsaasti, jolloin aineistot on käytävä moneen kertaan lävitse. Kehittäjän on tarkasteltava aineistoa jo sitä kerätessään, purkaessaan ja puhtaaksi kirjoittaessaan. (Puusa & Juuti, 2020, s. 151.) Laadullisen tutkimuksen aineistosta ei ole löydettävissä yhtä selkeää esiin nousevaa totuutta tai tulosta. Analysoinnin lähtökohtana on kehittää mielekkäitä ydinteemoja kerätystä aineistosta. Tutkimusraportti on aina täten tutkija tulkintojen pohjalta väritynyt tuotos. (Valli & Aaltonen, 2015, s. 84.)

Työpajoista saadun aineiston sisällönanalyysi tehtiin induktiivisena eli aineistolähtöisenä analyysinä (Kuvio 1). Aineisto pysyi koko prosessin ajan luokiteltuna neljän eri kategorian alle: faktat, huolet, ydinkysymys ja ratkaisut.

Ensin aineisto redusoitiin eli pelkistettiin. Molempien työpajojen osalta kirjoitettiin ensin puhtaaksi fläppipapereille syntyneet ajatukset; molemmat työpajat omiksi tiedostoiksi. Tämän jälkeen aineistot yhdistettiin ja karsittiin pois samoja asioita tarkoittavat kommentit. Sitten siirryttiin klusterointiin eli ryhmittelyyn. Edelleen aineisto pysyi jaoteltuna neljään kategoriaan, mutta niiden alla aineistoa muokattiin siten, että kommentteista syntyi kokonaisia teemoja. Sen myötä aineisto abstrahoiitiin eli käsitteellistettiin, jolloin teemoille nimettiin myös omat otsikot. Teemoittain esiin nousseet otsikot järjestettiin vielä siten, että eniten mainintoja alleen saanut otsikko nostettiin järjestyksessä ensimmäiseksi.

AINEISTON ANALYYSIPROSESSI

- 01 Aineiston pelkistäminen eli redusointi**

Molemmista työpajoista saatujen aineistojen siirtäminen digimuotoon ja yhdistäminen kategorioittain (faktat, huolet, kysymys ja ratkaisut).
- 02 Aineiston ryhmittely eli klusterointi**

Aineistoa ryhmitellään kategorioittain siten, että samaan asiaan liittyviä lauseita jaotellaan alustavaksi teemoiksi. Keskenään samaa asiaa tarkoittavat lauseet karsitaan aineistosta pois.
- 03 Aineiston käsitteellistäminen eli abstrahointi**

Kategorioiden alle muodostuneet ryhmät otsikoidaan teemoittain.
- 04 Aineiston yhteenvedon sekä johtopäätösten tekeminen**
- 05 Kehittämisehdotusten raportointi**

Kuvio 1. Aineiston analyysiprosessi.

8 AINEISTON YHTEENVETO

Aineiston yhteenvedossa esitellään kolmen ensimmäisen kategorian, eli faktat, huolet ja ydinkysymykset, osalta nousseet asiat. Jokaisessa kategoriassa on noussut esille teemoja, jotka tukevat tutkimuskysymyksiä. Teemojen auki-
kirjoituksen sisään on nostettu yksittäisiä suoria lainauksia fläppipapereiden
tekstimateriaaleista.

8.1 Faktat: toimivat työtavat ja hyvät kokemukset

Toimivien työtapojen ja hyvin kokemusten osalta nousi esille useampiakin
isompia ja pienempiä teemoja (Taulukko 2). Tärkeimpänä nousi esiin yhteistyö
läheisten kanssa. Tapaamiset läheisten kanssa osoittautuivat olevan mielek-
käitä ja helpottavan yhteistyötä. Sekä läheiset että työntekijät tulevat tutum-
miksi toisilleen, tiedonsaanti helpottuu ja väärinkäsitykset vähenevät. Tämä li-
sää työskentelyn läpinäkyvyyttä, joka puolestaan vahvistaa luottamusta työn-
tekijän ja läheisten välillä.

Taulukko 2. Toimivat työtavat ja hyvät kokemukset.

yhteistyö läheisten kanssa	-tutuksi tuleminen, tiedonsaannin helpottu- minen, väärinkäsitysten väheneminen, luot- tamuksen lisääntyminen
työparityöskentely	-ammattiryhmien osaamisen jakaminen -työkuorman jakaminen ja tuen saanti haas- tavissa tilanteissa, uusien ideoiden ja näkö- kulmien hyödyntäminen
ammattitaito ja joustavuus	-perheterapeutin työtapo -työntekijän vaihtamisen mahdollisuus, työn- tekijän mahdollisuus jatkaa ensikäynnin jäl- keen tapaamisia, nuorella ja läheisillä eri työntekijät tarpeen mukaan
kotikäynnit	-tuki nuoren omassa ympäristössä
läheisten tukikäynnit	-työparityöskentelynä mielekästä
työtilat ja -välineet	-viihtyisät tapaamistilat ja rento ilmapiiri

	-mahdollisuus vaihdella työvälineitä ja työskennellä omalla persoonalla
--	---

Työntekijät kokevat, että jos he tukevat läheisiä, nuorikin voi paremmin. Läheisten mukaan ottaminen hoitoprosessiin, joko puhelun tai tapaamisen avulla, heti alussa on tärkeää. Ilman läheisten tapaamista nuoren tilanne voi mutkistua tai yksipuolistua. Tapaamisilla läheisille voidaan kertoa hoidon yleisistä periaatteista, esimerkiksi lastensuojelulain mukaisesta ilmoitusvelvollisuudesta. ”Parhaimmillaan läheiset ja työntekijä hoitavat omat vastuunsa ja asiat edistyy”. Nuoren on hyvä saada valita, keitä läheisiä mukaan työskentelyyn otetaan, sekä kuinka paljon ja millä tavoin. Esimerkkinä esille tuli autismikirjolla olevat nuoret, jotka saattavat toivoa läheisiltään ”tulkkausapua” keskustelukäynneille. Yhteisten tapaamisten koetaan tukevan myös perheyhteyttä.

Toisena suurena teemana esiin nousi työpari-työskentely. Työpari-työskentely tarkoittaa läheisten tapaamista toisen työntekijän kanssa yhdessä. Välillä hyödynnetään eri ammattiryhmien osaamista, esimerkiksi sairaanhoitaja - psykologi -työparina. Työntekijät eivät kuitenkaan koe työpari-työskentelyä tarpeelliseksi jokaisessa läheistapaamisessa. Erittäin tärkeänä sitä pidetään erityisen haastavissa tilanteissa. Tällöin työkuorman jakaminen auttaa työssä jaksamisessa. Lisäksi työpari takaa paremman oikeusturvan erityisen vaativien läheisten kanssa työskennellessä sekä turvaa ammatillisuutta. Haastavien tilanteiden purkaminen yhdessä myös mahdollistuu.

Työparin kanssa työskentely tuo mukanaan uusia näkökulmia ja ideoita työskentelyyn. Läheisten tapaamisilla työpari voi myös jakaa työskentelyä siten, että ensin toinen työntekijä tapaa nuorta ja toinen läheisiä, jonka jälkeen asioista vasta keskustellaan kaikkien kanssa yhdessä.

Kolmantena suurempana teemana työntekijät nostivat esiin ammattitaidon ja joustavuuden. Työntekijät pitävät tärkeänä perheterapeuttista työtapaa, koska perheen dynamiikka vaikuttaa nuoren vointiin. Toisilla työmenetelmä Cool

Kids, jossa läheiset osallistuvat joka tapaamiselle, on tuonut työntekijälle uutta näkemystä läheisten kanssa työskentelyyn ja lisännyt ymmärrystä läheisten roolin merkityksestä.

Työntekijän ammattitaitoon kuuluu arvioida sitä, missä vaiheessa läheisten tapaaminen toteutetaan. Nuoren tilanne voi joskus olla sen kaltainen, että läheisten tapaaminen onkin tarkoituksenmukaisempaa toteuttaa hieman myöhemmässä vaiheessa hoitosuhdetta, kuin heti alussa. Tärkeäksi koetaan myös sopia nuoren kanssa etukäteen, millaisista asioista läheisten kanssa keskustellaan.

Toimivana mallina pidetään sitä, että sama työntekijä jatkaisi nuoren hoitavana työntekijänä ensitapaamisen jälkeen. Joustavuuden kannalta hyvänä pidetään mahdollisuutta kuitenkin vaihtaa työntekijää, mikäli nuori kokee, että ”kemat eivät kohtaa” työntekijän kanssa. Joustavuutta pohdittiin lisäksi siitä näkökulmasta, että sekä nuorella että läheisillä voi olla sama työntekijä, mutta tarvittaessa läheisen kanssa voi työskennellä joku toinenkin työntekijä. Työntekijä tekee arviota työskentelytavasta aina tilannekohtaisesti.,

Kolmen suuremman teeman lisäksi toimivien työtapojen kokonaisuudesta nousi esille vielä kolme pienempää teemaa: kotikäynnit, läheisten tukikäynnit sekä työtilat ja -välineet. Kotikäyntejä pidetään merkityksellisinä sen osalta, että ”työtä pitäisi tehdä siellä missä nuori asuu ja toimii”. Läheisiä on helpompi tukea muutokseen heidän omassa ympäristössään. Kaikkien läheisten ollessa paikalla, keskinäinen dynamiikka näkyy ja läheisten omat haasteet saattavat tulla ilmi.

Ajoittain läheisille tarjotaan mahdollisuus työntekijän tapaamiselle ilman nuorta. Näistä tapaamisista saatetaan käyttää toisenlaistakin termiä, mutta tässä opinnäytetyössä niitä kutsutaan tukikäynneiksi. Tällaisilla tapaamisilla läheiset voivat tuoda esiin ajatuksiaan ja huoliakin asioista, joista eivät syystä tai toisesta halua keskustella nuorensa kuullen. Esimerkkinä vanhempien kriisiytynyt erotilanne. Tukikäyntejä on todettu olevan mielekästä tehdä työparina,

ainakin mikäli toinen työntekijä on nuori iältään (suhteessa läheisten ikään) tai vasta-aloittanut.

Viihtyisien tapaamistilojen ja mahdollisesti myös esimerkiksi kahvin tarjoamisen läheisille, koetaan tukevan normaalia keskustelua ja rentouttavan ilmapiiriä. Hyväksi koetaan mahdollisuus vaihdella työvälineitä, joita tapaamisilla hyödyntää. Tämä tuo vaihtelua työn sisältöön. Työntekijät kokevat, että viihtyisämmässä ja rennommassa työskentely-ympäristössä on ”helpompi olla myös hyvä työntekijä”. Yleisesti ottaen se, että saa työskennellä omalla persoonalla, on toimivaa.

8.2 Huolet: haasteelliset tilanteet

Haasteellisten tilanteiden osalta aineistosta nousi kaksi isoa teemaa ja useampi hieman pienempi (Taulukko 3). Tärkeimmät teemat olivat läheisten haastava toiminta ja toinen organisaatiolähtöiset haasteet. Työntekijät toivat esille, että mikäli läheinen ei ensitapaamiselle saavu, kertoo sekin jotain tilanteesta. Välillä työntekijöistä tuntuu, että läheiset tulevat tapaamisille vain, jos on pakko. Osa läheisistä ei kysele tai kiinnostu nuoren hoidosta. Vastuuta ulkoistetaan hoitotaholle ja läheisten kuormittuneisuus saattaa vaikeuttaa nuoren hoidon toteutumista.

Taulukko 3. Haasteelliset tilanteet.

läheisten toiminta	-vastuun ulkoistaminen hoitotaholle, epärealistiset odotukset, vaativuus -syyllistäminen, syyllistyminen, kieltäminen, vähättely, salailu -aggressiivisuus, asiattomuus
organisaatiolähtöiset haasteet	-tehostamisen tarve -asiakastyön monimuotoisuutta ei ymmärretä, liikkumavara ja selkeät ohjeistukset puuttuvat -työparityöhön ei kannusteta -organisaatiomuutoksista ei tiedoteta asiakkaita riittävästi

	-työ organisaatio- ja talouslähtöistä eikä asiakaslähtöistä
työssäjaksaminen	-yllättävät ja raskaat tilanteet, ahdistus tai pelko -eettinen stressi
kulttuurierot	-kielimuuri, tulkkipalveluiden kirjavuus, koulutuksen tarve
aikataulut	-monen eri ihmisen aikataulujen sovittaminen yhteen, liian vähän aikaa läheisten kanssa työskentelylle
työtilat	toimivia ja viihtyisiä tiloja liian vähän

Läheiset saattavat pelätä syyllistymistä tai syyllistämistä. Nuoren sanomisia voidaan kieltää tai vähätellä oireita. Läheisten ja nuoren kesken voi ilmetä ”eri totuudet” tai jompikumpi osapuoli voi valehdella tilanteesta. Läheisten salaisuudet, jotka kerrotaan työntekijälle, mutta kielletään käsiteltäväksi nuoren kanssa, voivat vaikeuttaa työntekijän työtä. Läheisillä saattaa olla epärealistisia odotuksia hoidon suhteen tai he ”vaativat taikatemppeja”. Toisinaan luottamus läheisiin menetetään, kun joudutaan ottamaan asioita puheeksi. Joskus läheiset purkavat tunteensa työntekijään tai kyseenalaistavat työntekijän motiivin ja/tai ammattitaidon. Haastavimmissa tilanteissa läheinen on aggressiivinen tai asiaton työntekijää kohtaan. Toisinaan vaativat läheiset valittavat työntekijän toiminnasta ylempiin johtoportaisiin tai aluehallintovirastoon asti.

Organisaatiosta lähtöisin olevista haasteista työntekijät mainitsevat ylhäältä päin tulevat viestit tehostamisen tarpeesta. Johtotasolta viestitään, että ”täytyy tehdä vähemmän per perhe, jotta voidaan antaa useammalle jotain”. Työntekijöille on kuitenkin epäselvää miten kyseinen asia pitäisi toteuttaa, mikä puolestaan tuo eettistä kuormitusta työntekijöille. Työntekijät kokevat, että johdosta ei löydy ymmärrystä asiakastyön monimuotoisuudelle ja sille, mikä milloinkin toimii asiakkaan hyväksi. Liikkumavaran määrittely ja selkeät säännöt läheisten kanssa tehtävään työhön koetaan puuttuvan. Työparina läheisten kohtaamiseen ei johdosta kannusteta ja työntekijöiden mukaan työkuultuuri on muuttunut vähemmän perheterapeutttiseen suuntaan. Tämä sen vuoksi, että

tehostamisen paine sekä perheelle annettavasta ajasta että riittävästä käyntimäärästä on lisääntynyt. Työ ei ole asiakaslähtöistä, vaan organisaatio- ja talouslähtöistä.

Työntekijöiden mukaan asiakkaisiin vaikuttavista organisaatiomuutoksista ei tiedoteta kunnolla. Tämä johtaa siihen, että työntekijät eivät pysty tekemään työtään niin läpinäkyvästi, kuin haluaisivat. Asiakkaat ovat epätietoisia tilanteesta ja oikeuksistaan. Työntekijöiden mielestä asiakkaita ei arvosteta. Tällä hetkellä työntekijöiden työtä haastaa lisäksi jatkohoitojen epäselvyys tai loppuminen kokonaan sekä myös eri kuntoutusmuotojen saamisen hankaluus.

Muina pienempinä teemoina esiin nousi työssäjaksaminen, kulttuurierot, aikataulut sekä työtilat. Työssäjaksamisen osalta mainittiin yllättävät tai erittäin raskaat tilanteet, jotka voivat olla yksittäiselle työntekijälle haastavia. Joissain tilanteissa työntekijä voi joutua kokemaan ahdistusta tai pelkoa. Eettinen stressi puolestaan lisääntyy, mikäli työntekijä joutuu ”myymään ei oota” läheisille. Tämä tarkoittaa tilannetta, jossa nuorelle olisi tarjolla hoitoa, mutta sitä ei jostain syystä saa. Kuormittavaa on myös tilanne, jossa kiireessä jää jokin asia tekemättä. Kulttuurieroista tuotiin esille muun muassa työntekijän ja läheisten välinen kielimuuri. Tulkkipalvelujen toimivuus ja saatavuus ovat kirjavia. Lisäksi työntekijät kokivat tarvitsevänsä enemmän tietoa eri kulttuureista. Aikatauluhaasteissa mainittiin monen eri ihmisen aikataulujen yhteensovittamisen haasteellisuus. Toisaalta myös toivottiin olevan enemmän aikaa läheisten kanssa työskentelylle. Lisäksi koettiin, että toimivia ja viihtyisiä työtiloja on liian vähän, koska tunnelmaa luovia asioita ei organisaatiossa arvosteta.

8.3 Kysymys: millaista tukea olisi työntekijänä tilanteeseen toivonut?

Kolmannesta kategoriasta nousi esille kaksi isompaa teemaa ja lisäksi pienempiä teemoja (Taulukko 4). Työntekijät toivoivat eniten läheisten kanssa työskentelemisessä tukea lähiesihenkilöltä tai muulta johdolta. Tuki voi olla esihenkilön vastuunotto haastavassa tilanteessa, yhteistä pohdintaa tai vahvistusta siitä, että työntekijä on toiminut oikein tai hyvin. Lisäksi kaivattiin

enemmän palautetta työn tekemisestä. Työntekijät toivoivat, että työntekijöiden tutustumista toisiinsa tuettaisiin, jotta avun pyytäminen eri tilanteisiin helpottuisi. Konkreettisia ohjeita kaivattiin läheisten kanssa tehtävään työhön sekä työparityöskentelyyn.

Taulukko 4. Millaista tukea työntekijänä olisi toivonut.

tuki esihenkilöltä tai johdolta	-esihenkilön vastuunottoa haastavassa tilanteessa, yhteinen pohdinta tai vahvistus työntekijän toiminnalle -enemmän palautetta työn tekemisestä -työntekijöiden tutustumista toisiinsa tuetaan, jolloin avun pyytäminen olisi helpompaa -konkreettiset ohjeet läheisten kanssa työskentelyyn ja työparityöhön
turvallinen työkuultuuri	-lupa epäonnistua, voi puhua haastavista tilanteista avoimesti, voi sanoa että ei osaa tai jaksaa, muistutetaan siitä että ei tarvitse pärjätä yksin
työparityöskentely	-sekä lääkärin kanssa että muiden työntekijöiden kanssa
turvallisuuden tunne	-toimiva ja oikea-aikainen vartiointi -koulutusta uhkaavien tilanteiden varalle
koulutus	-perhetyö, perheterapeutin työote

Turvallinen työkuultuuri olisi tukenut työntekijöitä läheisten kanssa työskennellessä. Työntekijät toivat esille, että ”työntekijä ajattelee liian herkästi että pärjää kaikessa”. Toisten työntekijöiden on hyvä muistuttaa, ettei aina tarvitse pärjätä. Toivottiin työkuultuuria, jossa on ”lupa mokata”, turvallinen olo ja voi sanoa, että ei osaa tai jaksaa. Työryhmän kokouksissa voisi puhua haastavista tilanteista eikä tarvitsisi kokea häpeää. Yhdessä voitaisiin pohtia realistisia mahdollisuuksia. Työkuultuuri olisi myös hyväksyvä, eikä kukaan joutuisi epämukavuusalueelle.

Lisäksi työntekijät olisivat toivoneet työparityöskentelyä ja mahdollisuutta pohtia enemmän myös lääkärin kanssa yhdessä asiakkaiden tilanteita.

Turvallisuuden tunteen lisäämiseksi ja oikea-aikaisen avun saamiseksi, toivottiin toimivaa vartiointia. Kuten myös koulutusta väkivaltaisten tai uhkaavien tilanteiden hoitamisesta. Muista osaamistarpeista mainittiin perhetyö ja perheterapeuttinen työote.

9 AINEISTOSTA NOUSSEET KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Työpajojen viimeisenä kategoriana oli ratkaisut eli yhteistä pohdintaa edeltävien kategorioiden pohjalta. Työntekijöiltä nousi esiin useampi tärkeä kehittämisen kokonaisuus läheisten kanssa tehtävään työskentelyyn liittyen (Taulukko 5).

Taulukko 5. Aineistosta nousseet kehittämissuhteet, kehittämissuhteet sekä vastuutahot.

Kehittämissuhteet	Kehittämissuhteet	Vastuutahot
-verkostoituminen, työnkierto, tutustumiskäynnit, mentorointi	ammattillisen tiedon vahvistaminen	koko työyhteisö ja esihenkilöt
-vahva arvopohja päätöksenteolle, selkeät toimintamallit -aktiiviset kannanotot vaativiin tilanteisiin	organisaation tuki työntekijöille	organisaation johto ja lähiesihenkilöt
-tulla kuulluksi, haastavien tilanteiden purkaminen -yksilö- ja työparityönohjaus	salliva työilmapiiri	koko työyhteisö ja esihenkilöt
-laadukasta koulutusta kaikille ja koulutus toimintoihin, joiden toivotaan olevan jatkuvaa -koulutus haastavien perheiden kanssa työskentelyyn, työturvallisuuteen ja eri kulttuureihin	koulutus	organisaation johto ja lähiesihenkilöt
-perhehoito-malli haastaviin tilanteisiin, vertaistukiryhmä läheisille -selkeä hoidon porrastus -jatko-ohjausmahdollisuuksien selkeytys	työskentelymallit	koko työyhteisö ja esihenkilöt
-kattavampaa informaatiota hoitokokonaisuudesta läheisille, selkeät ja toimivat verkkosivut	työtilat- ja välineet	koko työyhteisö ja esihenkilöt

-selkeät toimintaohjeet, vartiointi oikea-aikaista ja nopeaa, työntekijöiden kuuleminen suunnittelussa	työturvallisuus	organisaation johto ja lähiesihenkilöt
--	-----------------	--

Työntekijät toivovat oman ammatillisen tiedon vahvistamista verkostoitumisen avulla. Työnantajan toivotaan mahdollistavan yhden päivän työnkierrot esimerkiksi lastensuojelulaitoksiin, sosiaalityöhön tai nuorisopsykiatrian osastoille. Tutustumiskäyntejä eri yhteistyötahoihin toivotaan siten, että mahdollisimman moni pääsee mukaan. Asiat halutaan nähdä ja kokea henkilökohtaisesti, eikä koeta riittävänä, mikäli yksittäinen työntekijä kuvailee tiimissä omaa käyntiään yhteistyötahon luona. Toivotaan myös mentoroinnin vahvistamista koko hyvinvointialueen laajuisesti.

Yksikön johdossa toivotaan olevan vahva arvopohja, ”johtaja jolla on visio”, sekä selkeät toimintamallit eri asiakasryhmien kanssa toimimiseen. Tämä selkeyttää viestintää, perehdytystä sekä esihenkilöiden toimintaa. Nämä taas vähentävät työntekijöiden kokemaa eettistä stressiä. Esihenkilöiden toivotaan ottavan selkeästi ja aktiivisesti kantaa vaativiin tilanteisiin sekä puhuvan niistä avoimesti. Työparityöskentelyä pitäisi esihenkilöiden toimesta tukea ja siihen kannustaa.

Sallivaa työilmapiiriä korostetaan voimakkaasti. Työntekijän on tärkeää tulla kuulluksi ja saada ymmärrystä. Yksin hankalien tilanteiden esiin tuominen työyhteisön kokouksessa voi tuntua vaikealta, mutta esimerkiksi säännölliset case-kahvilat mahdollistaisivat tilanteiden purkamisen pienemmissä ryhmissä. Työnantajan tulisi mahdollistaa myös yksilö- tai työparityönohjaus. Työparityönohjauksessa tulisi sallia työntekijän valita itse pari itselleen.

Koulutuksen osalta on tarpeellista mahdollistaa kaikille laadukasta koulutusta, ei vain osalle työntekijöistä. Kaikkeen toimintaan, jonka halutaan olevan jatkuvaa, koulutetaan. Selkeät toimintatavat ja lupaus kouluttaa kaikki työntekijät niihin, tukee myös uusien työntekijöiden rekrytointia. Lisäksi koulutusta tulisi saada perhetyöhön, painottuen haastavien perheiden kanssa työskentelyyn,

kuten myös turvallisuusasioihin ja eri kulttuureihin liittyen. Perehdytykseen tulisi sisällyttää koulutusta vaikeissa tilanteissa toimimiseen sekä koontilista jatko-ohjauspaikoista ammattilaisten käyttöön.

Käytännön työskentelymalleihin pitäisi tehdä lisäyksiä. Tulisi luoda perhehoito-malli haastavien tilanteiden hoitoon sekä mahdollistaa vertaistukiryhmät läheisille. Vertaistuki-työskentely tulee mahdollistaa erillisin resurssein. Hoidon porrastus tulisi olla selkeä ja jatko-ohjaus mahdollisuuksista puhuttaisiin enemmän niiden tehokkaammaksi hyödyntämiseksi. Mahdollisuuksia pohtia asiakastilanteita lääkäreiden kanssa yhdessä tulisi olla enemmän.

Väsyneet ja kuormittuneet läheiset eivät välttämättä jaksakaan itse etsiä materiaaleja verkosta. Läheisille tulisi jakaa ensimmäisellä tapaamisella tietoa työmuodoista ja palveluista, kuten myös hoidon perusteista ja nuoren arjen tukemisesta läheisten toimesta. Lisäksi tiedotettaisiin, että vastaanotoilla voi välillä olla mukana myös työpari, joka saattaa olla joko ammatillinen työpari tai mahdollisesti opiskelijakin. Palveluiden verkkosivut tulisi olla selkeät ja toimivat.

Työturvallisuuteen tulee kiinnittää huomiota. Toimintaohjeet uhkaaviin ja väkivaltaisiin tilanteisiin tulee olla työntekijöiden tiedossa ja päivitettyt. Vartioinnin tulee olla oikea-aikaista ja nopeaa. Hälytysjärjestelmien suunnitteluissa kuulutettiin myös käytännön työntekijöitä sekä toimivuudesta vastaaminen tulee olla esihenkilön vastuulla, eikä yksittäisen työntekijän.

10 KEHITTÄMISTYÖN ARVIOIMINEN

Kehittämistyön tulee olla moraaliltaan korkea eli työ tulee tehdä huolellisesti ja rehellisesti. Kyse on inhimillisestä toiminnasta ja se koskettaa kohteena olevia ihmisiä. Kehittämistyöhön osallistuvien ihmisten on tiedettävä mikä heidän roolinsa on sekä mitkä ovat projektin tavoitteet ja tarkoitus. Osallistujien on myös tiedettävä, miten heidät yksilöidään tai anonymiteetti varmistetaan. Osallistujien on myös hyvä tiedostaa, että joskus toimeksiantajan arvoihin, asenteisiin tai käytänteisiin on vaikea sitoutua, mutta tämä ei saa ohjata tosiasioiden tulkintaa. On myös muistettava, että jokaisen ihmisen oma ennakkokäsitys asiasta myös ohjaa ilmiöiden tulkintaa. (Ojasalo ym., 2014, s. 48-49.)

Koko aineiston elinkaareen on kiinnitettävä huomiota. Tämä käsittää aineiston kokoamisen, käsittelyn, säilytyksen kuin hävittämisenkin. Tärkeää on myös lähdekritiikki niiden aineistojen osalta, jotka opinnäytetyöhön otetaan mukaan. Sen lisäksi, että osallistuja antavat suostumuksensa, myös mahdolliselta tilaajaorganisaatiolta tulee saada lupa kehittämistyölle. (Vilkkä, 2021, s. 115.) Työpajoista ja havainnoinnista saatua aineistoa käsitteli vain opinnäytetyön tekijä. Paperille kirjoitetut aineistot säilytettiin opinnäytetyön tekijän hallussa, lukitussa kaapissa opinnäytetyön tekijän työhuoneessa, koko prosessin ajan. Sähköisessä muodossa olevat tiedostot säilytettiin hyvinvointialueen tietokoneella opinnäytetyön tekijän omassa suojatussa tiedostossa. Opinnäytetyön raportin valmistumisen jälkeen paperisessa muodossa olevat aineistot hävitetään tietosuojaroskan mukana ja sähköiset aineistot poistetaan koneelta.

10.1 Eettiset lähtökohdat

Opinnäytetyön tilaajan kanssa on sovittu, että opinnäytetyö tehdään julkisena ja Pirkanmaan hyvinvointialueen nimeä voidaan opinnäytetyössä käyttää. Lähtökohdana on, että hyvinvointialueiden toiminta tuotetaan julkisin varoin ja täten palveluiden kehittäminen tulee myös olla mahdollisimman läpinäkyvää.

Pirkanmaan hyvinvointialue vaatii eettisen toimikunnan luvan opinnäytetyön tekemiselle, mikäli opinnäytetyön kohderyhmänä ovat asiakkaat tai heidän läheisensä. Tämän opinnäytetyön kohderyhmäksi on kuitenkin valittu työntekijälähtöinen näkökulma, joten kohderyhmän vuoksi eettisen toimikunnan lupaa tutkimukselle ei vaadittu.

Opinnäytetyössä oli tärkeää työntekijöiden anonymiteetin säilyttäminen. Työpajoja järjestäessä asia osoittautui hieman haasteelliseksi. Osa työpajoihin kutsun saaneista, tunsivat toisensa ja tästä johtuen sekä kahvihuone- että käytäväkeskusteluja esiintyi jossain määrin. Olisi ollut kuitenkin erittäin vaikeaa, jopa mahdotonta, rajoittaa kaikkea keskustelua, jota työyhteisössä käydään. Fasilitoija pidättäytyi kuitenkin kommentoimasta sitä, ketkä työpajoihin ovat osallistumassa, vaikka kyselyä asiasta esiintyikin. Lisäksi esihenkilöt tiedustelivat, onko työpajoihin saatu riittävästi väkeä eri yksiköistä. Tähänkin pidättäytyttiin vastaamasta tarkemmin; kerrottiin vain, että järjestelyt etenevät hyvin. Työskentelytilojen kalenterivarauksesta olisi myös saattanut päätellä jotain, mutta varauksen nimenä käytettiin termiä, jota yksikössä käytetään muulloinkin. Näin varauksesta ei suoraan voinut päätellä mitä tiloissa tapahtuu.

Työpajojen alussa osallistujille perusteltiin vielä kertaalleen anonymiteettiä ja pyydettiin osallistujia pitämään käydyt keskustelut omana tietonaan, kuten myös tiedon siitä, keitä työpajaan on osallistunut. Tämän työntekijät tuntuivat ymmärtävän hyvin ja työpajojen jälkeen ei keskustelua työpajoista enää käytävillä kuulunutkaan. Fasilitoija ei kuitenkaan voi tietää täysin millaista keskustelua ja kuinka paljon, eri yksiköissä on käyty työpajojen suhteen ennen ja jälkeen toteutusta.

Opinnäytetyön tekijä lähetti osallistumiskutsut työpajoihin henkilökohtaisesti jokaiselle. Opinnäytetyön tekijä valitsi myös henkilökohtaisesti työpajaan osallistujat. Mikäli halukkaita osallistujia olisi tullut enemmän kuin viisi työpajaa kohden, osallistujat olisi arvottu opinnäytetyön tekijän toimesta. Työntekijät osallistuivat työpajaan työajalla, joten sähköisessä kalenterissa tilaisuus saattoi otsikko -tasolla näkyä esihenkilölle tai muille työntekijöille. Riippuen miten jokainen oli tilaisuuden omaan henkilökohtaiseen kalenteriinsa nimennyt.

Henkilötietoja tai muitakaan tunnistetietoja, esimerkiksi ammattinimikettä, ei kirjattu ylös työpajaan osallistuvilta. Ainoastaan työpajaan osallistuneiden lukumäärä tulee esiin opinnäytetyössä.

10.2 Fasilitoinnin toteutuminen

Fasilitoijana toimiminen selkeytti sen, miten haastavaa on opinnäytetyön tekeminen organisaation sisällä, jossa fasilitoija itsekin työskentelee. Fasilitoijan tehtävä on pystyä yhtäaikaaisesti kuuntelemaan, kirjaamaan ja havainnoimaan tapahtumia tarpeeksi objektiivisesti sekä pysyttävä neutraalina toimijana. Fasilitoija pystyi kuitenkin pitämään molemmissa työpajoissa itsensä riittävän ulkopuolisena, vaikka välillä halu kommentoida keskustelua nousikin pintaan. Tällöin fasilitoija muistutti itseään siitä, että on luotettava prosessiin eli annettava keskustelun soljua ilman johdattelua tai muunlaista puuttumista.

Fasilitoijalta vaadittiin hyviä organisointitaitoja, ryhmänohjaustaitoja ja rohkeutta olla esillä. Lisäksi vuolaan keskustelun keskellä oli keskittyttävä kuuntelemaan ja osattava kirjata esille tulevat asiat tarpeeksi tarkasti ja oikein ylös. Välillä oli hyvä myös varmistaa, että kirjaajana ymmärsi oikein olennaisen asian ja kirjasi sen ylös siten, kuin keskustelija asian tarkoitti. Fasilitoija on 20 vuoden ajan ohjannut eri kokoisia, eri mittaisia ja eri-ikäisille suunnattuja ryhmiä sekä toteuttanut merkittävän määrän erilaisia tapahtumia ja toiminnallisia työpajoja. Työpajojen sujuvaan organisointiin, aikatauluttamiseen sekä toteuttamiseen tämä toi merkittävää apua ja tukea.

Työpajoihin saatiin täsmälleen sen verran osallistujia, kuin oli suunniteltu. Molemmat työpajat olivat keskustelultaan vilkkaita, mutta erilaisia asioita nousi esiin. Tämän johdosta aineistoa saatiinkin laajasti kasaan.

10.3 Luotettavuuden näkökulmat

Mielenterveys- ja päihdetyöhön liittyy paljon erilaisia stigmoja, kuten myös mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsiviin ihmisiin ja heidän läheisiinsä.

Tilanne, jossa läheiset kokevat suurta huolta nuorensa voinnista, voi tuoda pintaan hyvinkin negatiivisia ja vaikeasti siedettäviä tai käsiteltäviä tunteita. Tämä puolestaan voi vaikuttaa läheisten haluun tai haluttomuuteen osallistua nuoren hoitoon, kuten myös yhteistyön tekemiseen työntekijän kanssa. Opinnäytetyön kohderyhmänä toimivat alan ammattilaiset, jotka ymmärtävät työnsä puolesta sen, miten tunnepitoista asiakastyö voi olla. Heistä jokainen kohtaa työssään nuorten läheisiä lähes päivittäin ja heillä on täten omakohtaista kokemusta läheisten kanssa työskentelemisestä. Tämä lisää kehittämistyön luotettavuutta.

Tutkimuksellista luotettavuutta on arvioitava senkin pohjalta, kuinka aineistoa on kerätty. Luotettavuutta heikentää se, että keskusteluja ei nauhoitettu, videoitu ja siten myös litteroitu sanatarkasti. On pohdittava, saattaako jotain olennaista tietoa hävitä, koska keskustelun sisältöön ei pysty myöhemmin palaamaan. Työpajoista kuitenkin kirjoitettiin ylös keskustelussa esiin tulevia asioita, joten suuri osa olennaisista asioista opinnäytetyötä ajatellen jäi myös kirjalliseen muotoon.

Opinnäytetyön tekijä kirjoitti ylös havainnointimateriaalia muistivihkoon koko työpajojen järjestämiseen liittyvän prosessin ajan. Huomioita tehtiin siitä, millaisia reaktioita kutsujen vastaanottajat lähettivät ja miten osallistujia saatiin mukaan. Lisäksi heti yksittäisen työpajan toteuttamisen jälkeen kirjoitettiin ylös havaintoja muun muassa toteutuksesta, osallistujien aktiivisuudesta ja tunnelmasta. Tämä vahvistaa kehittämistyön luotettavuutta siitä näkökulmasta, että asioita ei ole tarvinnut vain muistinvaraisesti pohtia jälkikäteen, vaan opinnäytetyön tekijä on voinut nojata kirjoitettuun tekstiin. Toisaalta aina jotain voi jäädä unohduksiin, koska tilannetta ei videoitu. Mikäli näin olisi tehty, keskusteluun, äänenpainoihin ja tunnelmaan voisi palata uudelleen tarvittaessa. Tämä saattaa puolestaan heikentää tulosten luotettavuutta jonkin verran.

Opinnäytetyön tekijän tuli pohtia myös vaikuttaako aineiston tulkintaan tai käsittelyyn se, että on itse kohderyhmänä olevan yksikön jäsen. Tekijä on tietoisesti yrittänyt koko prosessin ajan kiinnittää erityistä huomiota siihen, että koko

yksikön näkökulmat tulevat huomioitua eikä oma osallisuus vaikuta aineiston käsittelyyn.

Kerätyn vapaamuotoisen palautteen perusteella osallistujat pitivät aihetta tärkeänä ja aiheesta käytiin rentoa, avointa ja hyvää keskustelua (Taulukko 6). Tilajärjestely, aikataulutus ja selkeä tehtävänanto saivat kiitoksia. Osallistujat kokivat keskustelulle olevan tarpeeksi tilaa ja turvallisen tilan kriteerit täyttyivät. Saatu palaute tukee osaltaan työn luotettavuutta.

Taulukko 6. Työpajoista saatu palaute.

Työpajan toteutus	Työpajan aihe
<ul style="list-style-type: none"> - hyvä aikataulutus ja ajanhallinta - hyvä tilajärjestys - huolehdittiin turvallisesta tilasta 	<ul style="list-style-type: none"> - hyvä ja tärkeä - mielenkiintoista kuulla muiden ajatuksia - rentoa ja avointa keskustelua aiheesta - selkeä tehtävänanto - tilaa keskustelulle riittävästi - sai ideoita omaan työhön heti toteuttavaksi

11 POHDINTA

Toimivien mielenterveys- ja päihdepalveluiden selvityksessä kokemusasiantuntijat ovat tuoneet esille hoito- ja palveluprosessin jatkuvuuden saman työntekijän kanssa koko prosessin ajan. Näin syntyy vahvempi luottamus asiakkaan ja työntekijän välille. Hoidon tai palvelun päätyttyä asiakkaalla tulisi olla mahdollisuus olla yhteydessä uudelleen tuttuun työntekijään, mikäli kuntoutumisen etenemistä vaarantaa esimerkiksi kriisi tai retkahdus. (Wahlbeck ym., 2018, s. 73.) Nuorten mielenterveys- ja päihdetyö kaipaa laaja-alaista yhteiskunnallista tukea. Hyvinvointialueet voivat tehdä oman osansa, mutta eivät selviydy kokonaishaasteesta yksin. Tarvitaan myös vahvaa poliittista päätöksentekoa, joka tukee nuorten osallisuutta, jaksamista ja kouluttautumista. Nuorten palveluita on kehitettävä nuoria ja heidän läheisiään kuullen, räätälöiden palvelut myös mahdollisimman helpoiksi saavuttaa. Mikäli nuorten ja heidän läheistensä haasteet jäävät hoitamattomiksi, tulee hintalappu yhteiskunnalle ja kansantaloudelle olemaan hyvin suuri.

Opinnäytetyön yhtenä tärkeimmistä kehittämis ehdotuksista esiin nousi ammatillisen tiedon lisääminen. Työntekijät mainitsivat muun muassa työnkierron ja mentoroinnin. Mentorointia on tähän asti toteutettu lähinnä nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluiden sisällä, mutta mikäli mentorointi olisi mahdollista myös esimerkiksi peruspalveluiden ja sairaalapalveluiden työntekijöiden välillä, voisi se tuoda molempien tasojen työntekijöiden työhön uusia näkökulmia ja edistää yhteistyön tekemistä tulevaisuudessa muissakin asioissa. Työnkierron avulla työntekijät saisivat laajennettua ja vahvistettua osaamistaan. Mikäli esimerkiksi perustasolla hoitosuhteessa olevan nuoren tilanne kriisiytyy ja nuori joudutaan lähettämään osastohoitoon sairaalapalveluihin, pystyy nuorisopsykiatrisella osastolla työnkierrossa ollut työntekijä kertomaan nuorelle ja hänen läheisilleen tarkemmin mitä heillä on odotettavissa, kun osastojakso alkaa. Tämä vain yhtenä esimerkkinä tilanteista, joissa työnkierto saattaa parhaimmillaan tuoda lisäarvoa työntekijän kautta myös asiakasnuorelle ja heidän läheisilleen. Mikäli työnkierto mahdollistuisi terveydenhuollosta sosiaalihuoltoon ja toisinpäin, avaisi se jälleen uusia mahdollisuuksia. Hedelmällistä olisi

varmasti työnkierto lastensuojelulaitoksiin, joissa asuvista nuorista suurella osalla on tarvetta jonkintasoiselle hoitokontaktille mielenterveys- ja päihdepalveluissa ja usein kyseessä on lisäksi monipuolisia palveluita tarvitsevista läheisistäkin.

Kuormittavat tekijät perheessä voivat heijastua nuoren elämään. Näitä voivat olla esimerkiksi vanhemman psykiatrinen sairaus, muutokset perhesuhteissa tai vanhempien pitkäaikaiset taloudelliset haasteet. Mikäli vanhempien tilanne on niin haastava, että he eivät pysty vastaamaan nuoren kasvattamisesta kotona, voi tulla tarve nuoren sijaishuollolle. Sijaishuollossa olevilla nuorilla on keskimääräistä enemmän hyvinvoinnin haasteita, kuin samanikäisillä nuorilla yleisesti. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2023b.) Kehittämistyön tulokset tuovat esiin sen, että läheisten kanssa työskentely on hyvin palkitsevaa ja parhaimmillaan nuoren asiat edistyvät hyvässä yhteistyössä kaikkien kesken. Toisessa ääripäässä tapaamisia ei juurikaan voi yhteistyöksi kutsua ja työntekijä kokee suurta kuormittuneisuutta, jopa ahdistusta ja pelkoa. Työntekijät ovat kuitenkin valmiita ottamaan vastaan läheisten tuottamaa negatiivistakin kuormitusta, mikäli kokevat heillä olevan esihenkilöiden aktiivinen tuki takanaan ja tarvittaessa esihenkilöt ottavat vankasti kantaa ja vastuuta työntekijän rinnalla. Perhe ei siis ole useinkaan pahin, vaikka kehittämistyön otsikossa siihen hie-man sarkastisesti viitataan.

Läheistyön kehittäminen pitäisi nostaa erääksi kehittämistyön osa-alueeksi nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluissa ja tutkia jatkossa hoidon vaikuttavuutta läheisten näkökulmasta. Kartoittamalla sitä, miten läheiset yhteistyön työntekijän kanssa ovat kokeneet, voimme saada tietoa myös siitä mitä he työskentelyltä ylipäätään toivovat. Toivoisivatko he kenties vertaisryhmiä, joita työntekijät yhtenä kehittämissuhteena tuovat esiin, vai kenties jotain täysin muuta. Läheisten kanssa tehtävän työn kehittämiseksi tapaamisten sisällöstä olisi hyvä kysyä mielipiteitä myös asiakasnuorilta; selvittää kuinka he kokevat läheisten mukaan ottamisen tapaamisille, toivoisivatko he jonkinlaista toisenlaista toimintatapaa, tai millaisia odotuksia ja pelkoja heillä on tapaamisten suhteen.

Wahlbeckin ym. selvityksessä, toimivista mielenterveys- ja päihdepalveluista, on ehdotettu kolmannen sektorin toimijoiden mukaan ottamista aikaisempaa tasapuolisemmin palveluiden suunnitteluun. Näin sekä yksittäisten asiakkaiden kohdalla, että myös yleisemmällä tasolla. Kolmannen sektorin palvelut kykenevät erityisryhmien kohtaamiseen, tukemiseen ja auttamiseen sekä hyvinvoinnin vahvistamiseen. He pystyvät myös kehittämään vaihtoehtoisia tuki- muotoja palveluiden ulkopuolelle jääneille ihmisille. Tämän myötä syntyvät epämuodolliset luottamussuhteet mahdollistavat päihde- ja mielenterveys- haasteiden puheeksi ottamisen osana muuta vuorovaikutusta. (Wahlbeck ym., 2018, s. 65-66.) Eettiseltä ja taloudelliselta kannalta ajateltuna kaikkea sellaista pitäisi tukea, millä voidaan hoitoa tehostaa ja hoitoon pääsyä nopeuttaa. Tällä hetkellä kolmannen sektorin työntekijöiden osaamista hyödynnetään nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluiden työparityöskentelyssä hyvin vähän, vaikka heiltä löytyy vankkaa osaamista moneen teemaan, muun muassa väkivaltatyöhön tai kiusaamiskokemusten käsittelyyn. Toisena tutkimusaiheensa tulevaisuudessa voisi olla yhteistyön esteiden kartoittaminen. Mikäli yksikön sisällä tehtävää työparityöskentelyä pidetään hyvinvointialueen talouden kannalta liian raskaana, niin työparityöskentelyllä kolmannen sektorin kanssa kevennettäisi sitäkin taakkaa.

Työntekijät pohtivat työpajoissa läheisten kanssa tehtävää työtä hyvin laajasti, sekä työntekijän näkökulmasta, mutta erityisesti asiakkaan näkökulmasta. Esiin tulee selkeä halu tehdä työ niin hyvin kuin mahdollista ja myöskin kehittää työtapoja toimivimmiksi sekä työmuotoja monipuolisemmiksi. Kehittämismyönteisyys ei ole kuitenkaan aina itsestään selvää monien hyvinvointialueella käyttyjen yhteistoimintaneuvotteluiden ja palveluverkon uudistamisen keskellä, jotka kuormittavat työntekijöitä jo entuudestaan. Nähtävissä on kuitenkin myös se, että johdolta kaivataan selkeää arvopohjaa ja sen myötä luotuja ohjeistuksia työn tueksi.

Äkkiä voisi olettaa, että juuri mielenterveys- ja päihdetyössä työntekijät sekä esihenkilöt olisivat erityisen sallivia kollegoita toisilleen ja työyhteisössä osattaisiin ja annettaisiin purkaa kuormittavat tilanteet. Kehittämistyön tulosten mukaan tässä asiassa on kuitenkin parannettavaa ja esihenkilöiden tulisi tukea

sallivan ilmapiirin muodostumista kaikin tavoin. Sallivan ilmapiirin muodostumiseen ja ylläpitämiseen tarvitaan silti koko työyhteisönkin työpanosta. Jokaisen työntekijän tulee kiinnittää huomiota myös omaan toimintaansa työyhteisössä. Tämä vaikuttaisi työntekijöiden paremman työssäjaksamisen myötä varmasti positiivisesti asiakastyönkin laatuun.

Kehittämistyön aineiston keruun menetelminä käytettiin fasilitointia ja havainnointia. Työpajojen jaottelu neljään eri kysymyskategoriaan toimi hyvin ja keskustelijat tuntuivat hyvin pysyvän mukana siinä mitä teemaa milläkin hetkellä käsitellään. Keskustelu oli koko työpajan ajan aktiivista, eikä keskustelu päässyt rönsyilemään hallitsemattomasti. Selvien kategorioiden avulla myös fasilitaattorin oli helppo ohjata ja tarvittaessa palauttaa keskustelu takaisin aiheeseen. Aineistoa saatiin paljon jokaisen kategorian alle. Molemmissa työpajoissa nousi esiin samoja teemoja, mutta myös erilaisia kehittämistyön teemoja tukevia aiheita. Fasilitointi aineiston keruun menetelmänä toimi kokonaisuudessaan erittäin hyvin. Havainnoinnin toimivuutta puolestaan tuki se, että opinnäytetyön tekijä kirjoitti havainnot ylös välittömästi sekä työpajoihin kutsuvaiheessa että välittömästi työpajan toteuttamisen jälkeen. Havainnointi täydensi muuta aineistoa, mutta erityisesti vahvisti kehittämistyön luotettavuutta. Molempien aineiston keruu menetelmien avulla saatiin kattavia vastauksia kehittämiskysymyksiin ja merkittävä määrä kehittämissuhteita. Kehittämissuhteista osa voidaan toteuttaa nopeallakin aikataululla ja pienin resurssein.

Tiedonhakuja tehdessä haastavaksi osoittautui löytää tutkimustietoa siitä, millaisia kokemuksia terveydenhuollon työntekijöillä on ollut nuorten asiakkaiden läheisten kanssa työskentelemisestä. Vielä haastavammaksi osoittautui löytää tietoa englanniksi, vaikka apua saatiin myös tiedonhaun ammattilaiselta. Tutkimuksissa saatetaan tuoda esille vuorovaikutuksen, kohtaamisen tai tiedonsaannin puutteita, mutta ei niinkään hyväksi havaittuja työskentelymalleja. Sen kaltaisista malleista voisi olla paljonkin hyötyä läheisten kanssa tehtävän työn kehittämisessä.

Tämä opinnäytetyö on ensimmäinen kehittämistyö, jonka opinnäytetyön tekijä on toteuttanut tässä laajuudessa. Kehitystä tutkimuksellisen tekstin

kirjoittamisessa on varmasti tapahtunut, kuten myös erilaisten tutkimusten kriittisessä tarkastelussa. Välillä on tuntunut, että eri lähteissä käytetty tutkimuskieli on ollut hyvin vierasta ja eri termien sekä käsitteiden omaksumiseenkin on mennyt paljon aikaa. Välillä olo on tuntunut epävarmaltakin sen suhteen, onko ymmärtänyt kaikki oikein. Teoreettisen viitekehityksen laatimiseen olisi voinut käyttää enemmän aikaa, mutta kokopäivätyön ja muun yksityiselämän ohessa tehtävälle opinnäytetyölle on kuitenkin rajallisesti aikaa annettavissa. Helpoimmalta tuntui työpajojen toteutus, sillä oman osaamisen kannalta niiden suhteen ei tarvinnut juuri epäröidä tai miettiä tekeekö asioita oikein. Tiivistelmän englanninkieliseen versioon käytettiin apuna DeepL-käännösohjelmaa. Loppujen lopuksi tuntuu siltä, että voi olla opinnäytetyön raportin osalta tyytyväinen siihen tulokseen, mihin omat voimavarat ja tämänhetkinen osaaminen ovat riittäneet.

LÄHTEET

Bjønness, S., Viksveen, P., Johannessen, J. & Storm, M. (2020). User participation and shared decision-making in adolescent mental healthcare: a qualitative study of healthcare professionals' perspectives. [User participation and shared decision-making in adolescent mental healthcare: a qualitative study of healthcare professionals' perspectives | Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health](#)

FinFami. (2020). Mielenterveysomaiset eivät saa tarvitsemaansa tukea. Mielenterveysomaisten keskusliitto – FinFami ry. Haettu 19.10.2024 osoitteesta [Mielenterveysomaiset eivät saa tarvitsemaansa tukea - Mielenterveysomaisten keskusliitto – FinFami ry](#)

Finlex. (2010). Terveystieteiden laiksi 1326/2010. [Terveystieteiden laiksi 1326/2010 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)

Hallituksen esitys 185. (8.11.1991). Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi potilaan asemasta ja oikeuksista. <https://www.edilex.fi/he/fi19910185.pdf>

Järvinen, E. (29.3.2025). Henkilökohtainen tiedonanto.

Kantojärvi, P. (2012). Fasilitointi luo uutta: Menesty ryhmän vetäjänä. Talentum.

Karjalainen, P., Huikko, E., Appelqvist-Schmidlechner, K., Jahnukainen, J., Manninen, M., Eväsoja, M. & Kautto, T. (2022). Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten ja nuorten aikuisten mielenterveys- ja päihdehoito: Suosituksia perusterveydenhuollon toimijoille. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-965-8>

Koskinen, S. (2016). Hyvin toimivat peruspalvelut mielenterveys- ja päihdeasiakkaille ja heidän läheisilleen. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201702141153>

Kotovirta, E., Markkula, J., Pajula, M., Paavola, M., Honkanen, R. & Tuominen, I. (2021). Päihde- ja riippuvuusstrategia: Yhteiset suuntaviivat vuoteen 2030. Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9891-9>

Kuvaja, E., Kuussaari, K., Heiskanen, M., Airaksinen, T., Kesänen, M., Viro-lainen, E. & Väkeväinen, E. (2025). Päihde- ja riippuvuuspalvelut muutoksessa: tuloksia hyvinvointialuekyselystä 2024. Tutkimuksesta tiiviisti 7/2025. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-469-7>

Laanterä, H. (2019). Läheiset päihdekuntoutujan voimavarana. Laurea-ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019101820039>

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992. [785/1992 | Lainsäädäntö | Finlex](#)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021. [612/2021 | Suomen säädöskokoelma | Finlex](#)

Lindberg, T. (2007). Mielenterveyspotilaiden läheisten tuen saanti psykiatriassa hoitotyössä [pro gradu-työ, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-17502>

Myllyniemi, N. (2019). ”Se on se loppuuk tää joskus”: Lapsen huumeiden käytön merkitykset vanhemman elämässä [pro gradu-tutkielma, Turun yliopisto]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019052316842>

Ojasalo K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. (2014). Kehittämistyön menetelmät: Uudenlaista osaamista liiketoimintaan (3.uudistettu painos). Sanoma Pro.

Pasonen, A. (2016). Omainen - mielenterveystyön kumppani vai sivustaseuraaja? [pro gradu-työ, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201604201448>

Pitkänen, T., Tourunen, J., Huhta, H., Kaskela, T., Takala, J., Helfer, A., Jurvanen, S., Laine, R., Larivaara, M. & Suurpää, L. (2022). Nuorten mielenterveyden tukeminen sosiaalihuollossa ja matalan kynnyksen toiminnassa: Työntekijöiden ja nuorten näkemyksiä tarpeista ja toimintatavoista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-169-8>

Pirkanmaan hyvinvointialue. (19.03.2024). Lasten ja nuorten psykiatriseen hoitoon ja mielenterveys- ja päihdepalveluihin pääsemiseen etsitään ratkaisuja Pirkanmaalla. Haettu 9.11.2024 osoitteesta [Lasten ja nuorten psykiatriseen hoitoon ja mielenterveys- ja päihdepalveluihin pääsemiseen etsitään ratkaisuja Pirkanmaalla - pirha.fi](https://pirkanmaa.fi/lasten-ja-nuorten-psykiatriseen-hoitoon-ja-mielenterveys-ja-paihdepalveluihin-paaseamiseen-etsitaan-ratkaisuja-pirkanmaalla)

Puusa, A. & Juuti, P. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus.

Sipponen-Damonte, M. (2020). Varmuutta fasilitointiin. Alma Talent.

Suomen mielenterveys ry. (8.2.2024). Murrosikä on tärkeä vaihe niin nuorelle kuin vanhemmallekin. [Murrosikä on tärkeä vaihe niin nuorelle kuin vanhemmallekin - MIELI ry](https://mieli.fi/murrosika-on-tarkea-vaihe-niin-nuorelle-kuin-vanhemmallekin)

Terapiat etulinjaan-toimintamalli. (19.3.2025). Lasten ja nuorten terapiatukuun suositukset. Haettu 5.4.2025 osoitteesta [Lasten ja nuorten terapiatukuun suositukset - Terapiatetulinjaan](https://mieli.fi/lasten-ja-nuorten-terapiatukuun-suositukset)

Terveydenhuoltolaki 1326/2010. [1326/2010 | Lainsäädäntö | Finlex](#)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (8.1.2024). Alaikäisen itsenäisen päätöskyvyn arviointi terveydenhuollossa. Haettu 5.4.2025 osoitteesta [Alaikäisen itsenäisen päätöskyvyn arviointi terveydenhuollossa - THL](https://thl.fi/alaikaisen-itse-naisen-paatoskyvyn-arviointi-terveydenhuollossa).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (21.9.2023a). Kouluterveyskysely 2023: lapsia ja nuoria kuormittavat monet tekijät – selkeät arkirutiinit ja ajoissa saatu apu on tärkeää. Haettu 16.4.2025 osoitteesta [Kouluterveyskysely 2023: lapsia ja nuoria kuormittavat monet tekijät – selkeät arkirutiinit ja ajoissa saatu apu on tärkeää - THL](#)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (7.12.2023b). Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Haettu 22.4.2025 osoitteesta [Nuorten syrjäytymisen ehkäisy - THL](#)

Turun yliopisto. (16.4.2024). Suomalaisnuorten ahdistus on lisääntynyt. Mediatiedote. [Suomalaisnuorten ahdistuneisuus on lisääntynyt | Turun yliopisto](#)

Valli, R. & Aaltola, J. (toim.). (2015). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus.

Vilka, H. (2021). Näin onnistut opinnäytetyössä: Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. PS-kustannus.

Wahlbeck, K., Hietala, O., Kuosmanen, L., McDaid, D., Mikkonen, J., Parkkonen, J., Reini, K., Salovuori, S. & Tourunen, J. (2018). Toimivat mielenterveys- ja päihdepalvelut. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 89/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-501-3>